

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaalteaduste valdkond
Johan Skytte poliitikauuringute instituut

Ruth Sisask

**DEMOKRAATLIK KONSTITUTIONALISM RAHVUSVAHELISTES SUHETES:
CARL JOACHIM FRIEDRICHI ANALÜÜS IMMANUEL KANTI
RAHUTEOORIAS JA ÜRO ALUSTEST**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Eva Piirimäe, PhD

Tartu 2024

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite seisukohad, ning kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Ruth Sisask

Kaitsmine toimub ...../kuupäev/ kell ...../ kellaeg/
...../aadress/ auditooriumis ...../number/.

R e t s e n s e n t : ..... / n i m i / (.....
.. / teaduskraad/), ... /amet/

sõnade arv: 11 240

Sisukord

Sisukord	3
Sissejuhatus.....	4
Metoodika	7
1. Friedrichi probleemsituatsioon teoses “Vältimatu rahu”	10
1.1. “Vältimatu rahu” eesmärgid Friedrichi teoreetilises raamistikus	10
1.2. Poleemika loomuõigusega	12
2. ÜRO ja debatid 20. sajandi probleemide üle	16
2.1. ÜRO loomisaegsed dilemmad	16
2.2. ÜRO probleemsituatsioon Friedrichi teoorias	18
2.3. 20. sajandi poliitiline olukord Friedrichi raamistuses.....	19
2.4. Ideede konflikt	21
3. Friedrichi vastus 20. sajandi probleemidele Kanti teooria raamistuses.....	23
3.1. Immanuel Kant Friedrichi tõlgenduses.....	23
3.2. Demokraatlik konstitutsionalism	26
3.3. Rahvusvahelise süsteemi alused ja rakendus.....	29
3.4. Demokraatlik konstitutsionalism ÜROs	31
4. Järeldused Friedrichi „Vältimatu rahu“ põhjal	33
4.1. Friedrichi teooria analüüs vabaduse taotlusest lähtuvalt	33
4.2. 21. sajand	35
Kokkuvõte.....	37
Kasutatud kirjandus	39

Sissejuhatus

Uurimistöö teema on konstitutsionalistliku demokraatia idee kujunemine peale teist maailmasõda Carl Joachim Friedrichi teoses “Vältimatu rahu”, mille ta andis välja 1948. aastal. Aasta varem ilmus samalt autorilt essee „Ühendatud Rahvaste Organisatsiooni harta ideoloogia ja Immanuel Kanti rahu filosoofia 1795-1945“ (Friedrich 1947). Friedrich kasutab oma uurimuses Immanuel Kanti “Igavene rahu: filosoofilist visandit” (lühendatult: Igavene rahu (1795)), mille tõttu hõlmab uurimistöö ka Kanti ideede lihtsustatud rekonstruktsiooni, et konstitutsionalistliku demokraatia idee kujunemist mõista.

2024 on Immanuel Kanti 300. sünniaasta, millest tulenevalt on huvi Kanti erinevate kirjutiste suhtes eriti laialdane. Selle töö keskmes oleva „Igavese rahu“ (1795) kirjutas Kant inspireerituna poliitilisest olukorrast 18. sajandi Euroopas. 150 aastat peale selle teose valmimist uuris teost ja sellega koos Kanti teooriat laiemalt Carl Joachim Friedrich, kes analüüsis Ühendatud Rahvaste Organisatsiooni (edaspidi: ÜRO) hartat Immanuel Kanti teoreetilises raamistikus (1948: 7). ÜRO ja rahuloome ümber käivad debatid on ühiskonnas tähtsal kohal, kuna Euroopa pinnal käib täiemahuline sõda, kus agressorriigiks on ÜRO Julgeolekunõukogus olev riik, Venemaa. Seetõttu on Kanti ideede ja nende käsitluse pöördumine oluline. Lisaks on kogu maailma raputanud Iisraeli-Palestiina konflikti taaseskaleerumine. ÜRO loomisaegsete kriitiliste mõtete analüüsimine avab võimaluse märgata ja konstrueerida probleeme, mis 21. sajandil maailmas olulist rolli mängivad. Friedrichi teooria pakub võimaluse mõtestada suurimaid rahvusvahelisi sündmusi.

Käesoleva töö uurimisprobleem on konstitutsioonilise demokraatia idee kirjeldamine ja korrapäramine Friedrichi analüüsist lähtuvalt. Töö hüpotees on, et Friedrichi “Vältimatu rahu” eesmärk on luua arusaam inimese (välisest) vabadusest ning seejuures näidata, kuidas kästius vabadusest suudab tagada igavese rahu loomist rahvusvahelisel tasandil. Keskne küsimus on, kuidas rakendas Friedrich Immanuel Kanti igavese rahu teooriat ÜROle. Alaküsimused aitavad mõtestada konteksti, milles Friedrich uurimuse kirjutas ning mõista selle abil tema eesmärki. Mis on 20. sajandi filosoofiline taust Friedrichi jaoks? Mis on selle nõrkused? Kuidas kirjeldab Friedrich 20. sajandi poliitilist ruumi? Kuidas lahendab Friedrich 20. sajandi olukorra konstitutsionalismi raames? Raamistus on tähenduslik, sest annab mõtteainet selle osas, kuidas juba ÜRO loomise hetkel selle problemaatiliste aspektide üle

debateeriti ning annab meile võimaluse ÜRO probleeme laiemalt mõista. Töö pakub viise mõtlemaks, mida annab meile tänapäeval teadmine sellest, kuidas ÜRO loomise ajal organisatsiooni kritiseeriti. Selle abil saame leida paralleele tänapäevastes probleemides ja lahendustes.

ÜRO loodi pea 80 aastat tagasi eesmärgiga maailmas rahu hoida. Selle alusprintsipiide kohta on organisatsiooni loomise algusest käinud debadid, milles arutatakse organisatsiooni pädevust maailmarahu tagamisel. Üks tuntumaid, keda siin töös lühidalt käsitlen, on Mazower (2009); ajalooliselt on ÜROd just Kantist lähtuvalt analüüsinud Armstrong (1931) ning Habermas ja Rehg (2001). Praeguses poliitilises maailmakorras pole endiselt täielikult rahu saanud, vastupidi. Tänapäevasesest probleemist tõukvalt suundun käsitluse juurde, mille keskmes on loomisaegne ÜRO 20. sajandi poliitilises õhustikus. Teine maailmasõda sai läbi, kuid pinge kahe suurvõimu - Ameerika Ühendriikide (lühendatult: Ühendriikide) ja Nõukogude Liidu (lühendatult: NSVL) vahel oli aina paisus. Carl Joachim Friedrich keskendub kahe riigi konfliktile ja laiemalt 20. sajandi probleemidele demokraatliku konstitutsionalismi võtmes. Rohkem ja vähem sarnaseid lähenemisi on pakkunud mitmed tollased filosoofid. Üks tuntumaid on kindlasti Austriast pärit ja sealt enne teist maailmasõda põgenenud Karl Popper, kelle avatud ühiskonna teooria on samuti süsteemide analüüsimiseks olulisel kohal. Friedrich ise samuti mainib Popperit, kuid toob välja, et tema lähenemine on ebaratsionaalselt äärmuslik (1948: X). See tähendab, et Popperi kriitika teiste doktriinide suhtes on tema enda lahenduse liiga radikaalseks ning põhjendamatuks muutnud (Friedrich 1948: X). Töös otsustasin just Friedrichi kasuks tema akadeemilise mõjukuse ja Kantile keskendumise tõttu. Friedrichit peetakse üheks olulisemaks teise maailmasõja järgseks konstitutsionalismi mõtestajaks (O'Neill 2009: 284). Ta on Saksamaalt pärit, kuid Ühendriikidesse põgenenud akadeemik (O'Neill 2009: 284). Suurema osa oma akadeemilisest karjäärist veetis ta Harvardi ülikooli poliitikateooria professorina (Sigmund 1979: 36)

Uurimused, mille keskmeks on Friedrich, keskenduvad enamasti tema autoritarismi ja konstitutsionalismi käsitlusele. Varasemalt on konstitutsionalismist rahvusvahelisel tasandil kirjutanud O'Neill (2009) ning Sigmund (1979). Ka nemad analüüsivad Friedrichi teooria põhilist taotlust. O'Neilli eesmärk on näidata, kuidas Friedrichi teooria aluseks on võimu uurimine, täpsemalt, kuidas kaardistab Friedrich erinevaid võimu õigustamise viise (2009: 284-285). Sigmund keskendub autoriteedi mõistele, otsides Friedrichi teooriast seda, kuidas argumenteerib 20. sajandi autoritaarsetele kordadele vastu (1979: 39). Mõlemad lähenemised

on väga huvitavad, kuid nad ei ole minu hinnangul piisava selgusega vabaduse mõiste rolli Friedrichi süsteemis välja toonud.

Minu uurimuse eesmärk on mõtestada, kuidas Friedrich rakendas Kanti rahuteooriat ÜROle, võttes aluseks vabaduse mõiste. Eesmärgi täitmiseks uurin, mis oli Immanuel Kanti teooria, mida Friedrich oma ajastus tõlgendas. Täpsemalt uurin demokraatliku konstitutsionalismi idee kandumist Kanti teoriast Friedrichi tõlgendusse ning mida see ÜRO uurimise juures tähendab. Friedrich taotleb demokraatlikku konstitutsionalismi kui vahendit, millega saavutada suurim hüve ehk vabadus. Vabadust peaksid kõik mõistma ühtemoodi ning selle peab tagama rahvusvaheline kord. Friedrich laenab vabaduse mõiste Kanti teiselt kategooriliselt imperatiivilt: vabadus on see, kui inimesed saavad oma eesmärgi saavutada ilma, et nad takistaks teistel oma eesmärkide saavutamist (1948: 186). Selleks peavad olema täidetud kaks tingimust, mis on ka omavahel sõltuvuses: on vaja rahvusvahelist demokraatlikku konstitutsionalistlikku korda ning ei tohi olla sõdu (Friedrich 1948: 186; 194).

Lähtuvalt sellest, et uurimuse eesmärk on korrastada Friedrichi lähenemist ning avada vabaduse mõtet tema jaoks 20. sajandi diskursuses, on töö metoodika teksti avamine tema ajastu ja ideelises raamistikus. Täpsem ajalooline kontekst on ÜRO loomine ja selle ümber käivad debaadid. Eraldiseisva ideelise konteksti moodustab Kanti teooria, nii tema igavese rahu teooria kui ka laiem kriitiline filosoofia. Töö algab Friedrichi eesmärkide määratlemisega, kus uurin, mida teised Friedrichi uurijad tema juures välja on toonud ning püstitan oma hüpoteesi, mis on Friedrichi taotlus. Seejärel avan filosoofilist lähenemist, mille vastu Friedrich teoses argumenteerib. Selleks on loomuõigus. Toon välja loomuõiguse põhiprintsiibid, mida Friedrich oma teoses kritiseerib. Teine peatükk keskendub ÜROle, sest see on raam, milles Friedrich tegutseb. Esmalt annan lühiülevaate sellest, mis dilemmad ÜRO loomise juures rolli mängisid, siis kirjeldan ÜROd Friedrichi käsitluses. Olles konstrueerinud peamised probleemid, pakun välja Friedrichi lahenduse. Selleks näitan, kuidas analüüsib Friedrich Kanti ja näitan, mida tema teoriast tuleb. Tulemiks on rahvusvahelise süsteemi kirjeldus. Viimane peatükk on minu enda järeldused: hüpoteesi tõestamine ja Friedrichi teooria rakendamine 21. sajandi kontekstis.

Metoodika

Töö metoodika on teksti avamine ajaloolises ja ideelises kontekstis. Metoodika põhineb poliitiliste ideede kontekstualiseerimise osas kahel tekstil: Sudhir Hazareesinghi ja Karma Nabulsi „Poliitikateooria: meetodid ja lähenemised“ raamatu peatükki originaaltekstide kasutamise kohta (2008) ning Quentin Skinneri tekstil, mis keskendub mõtete mõistmisele ideede ajaloos (2002). Sudhir Hazareesinghi ja Karma Nabulsi lähenemise tuum on selles, et poliitiline filosoofia on kooskõlas sellega, mis kirjutamise hetkel ühiskonnas toimub (2008: 151). Quentin Skinneri klassikaline tekst selgitab, mis on kontekstualiseerimise tuum (2002). Skinner leiab, et poliitilisi tekste saab mõista nende ajaloolist konteksti sõnastades, kus olulisel kohal on terminite defineerimine ajastus, poliitiline õhustik: mis olid sellel ajahetkel probleemid ja vaidlused ning teiste mõtlejate mõjud (2002: 7; 11; 21). Iga tekst on kirjutatud arutlusena või isegi debatina mingis poliitilises kontekstis (Skinner 2002: 9).

Esimene oluline aspekt on, et iga poliitiline tekst on osa sellest, mis ühiskonnas toimub (Hazareesinghi; Nabuls 2008: 151). Friedrichi uurimiseks on see lähenemine vajalik just selle tõttu, et ta kirjutab oma teksti vastusena ÜRO loomisele (1948: XI). Hazareesinghi ja Nabulsi lähenemise mõte keskendub konteksti andmisele ning mõtestab, kuidas kontekst aitab teooriaid paremini mõista (2008: 154). Kuna Friedrich raamistab ise 20. sajandi konteksti, annab tema käsitluse rekonstrueerimine Friedrichi enda argumendi tuumani jõudmiseks palju juurde: saame ajastu kontekstis küsida, miks toob autor välja konkreetseid näiteid ja mida nendest järeldab. Lähtun uurimuses ÜRO loomisaegsetest debattidest, mis annavad Friedrichi analüüsile tausta ning selgitavad teooria tuuma.

Lisaks ajaloolisele kontekstile kirjutab Skinner suundaloovalt lahti ideelise konteksti tähtsuse teose mõistmiseks (2002: 7). Iga tekst vastab mingile küsimusele, mille teised mõtlejad on avanud (2002: 7; 49). Uurimistöö eesmärk on see küsimus leida ning analüüsida, kuidas autor küsimusele vastab (Skinner 2002: 49). Antud uurimistöö eesmärk on uurida, kuidas lahendab Friedrich suure küsimuse - kuidas tagada igavene rahu 20. sajandi poliitilises olukorras? Ent ühtlasi vaatan ka, kuidas autor suhestub laiema poliitilise mõtte ajalooga, kuivõrd see on osa tema argumendist. Mõjutavad ideed ei pea alati olema kaasaegsed: näiteks Friedrichi puhul on peamiseks teooria vundamendiks Kanti ideed ning Friedrich vaidleb pika loomuõiguse traditsiooniga, mis ei ole pelgalt kaasaegne debatt. Minu uurimistöö fookuses on seega Friedrichi tõlgendus Immanuel Kanti teooriast, mille kaudu ta loodab oma kaasaegsesse

vaidlusesse lahenduse tuua. Täpsemalt vaatlen seega Friedrichi käsitlust Kanti teooriast tema enda konstitutsionalismi raames.

Teise maailmasõja järgselt pöördusid mitmed mõtlejad Kanti rahuteooria uurimise juurde (Francis 1949; Röseler 1947). Seda tegi ka Friedrich, kes mõtestas printsiipe, mis hõlmavad igavese rahu taotlust. “Igavene rahu” on märgilise tähtsusega olnud oma avaldamise hetkest ning on rahvusvahelise poliitika teooria loomise kindel alus (Easley 2004: 6). Kanti teooriat analüüsi juba Napoleoni sõdades, esimese maailmasõja ajal ning ka tänapäeval Euroopa liidu laienemise osas (Habermas 2013; Ikenberry 2001; Ghervas 2021). Habermas toob välja, et Kanti projekti olulisus selgus Rahvasteliidu loomises ning sai püsiva kehastuse teooria ÜRO asutamisel (2013: 226). Kanti on uuritud iga olulisema rahvusvahelise konflikti ning lahenduse juures. Friedrichi lähenemine keskendub demokraatlikule konstitutsionalismile, mida seob ÜRO kontekstis Kanti “Igavese rahu teooria” teise kriteeriumiga ehk nõudele, et kõikidel riikide põhiseaduslik kord peab olema vabariik (Friedrich 1948: 41). Tema lähenemine Kantile on tänapäevasest arusaamast erinev, kuid selles töös keskendun Friedrichi analüüsile just tema aja kontekstist lähtuvalt – teise maailmasõja järgses Ameerikas, kus teda nähti konstitutsionalismi idee juhtiva autoriteedina (O’Neill 2009: 284).

Kolmas aspekt, mida Skinneri raamistik annab, on mõistete selgitamine. Mõistete tähendus muutub ajas ning teksti mõistmiseks peab keskseid mõisteid vastavalt teksti kontekstile defineerima (2002: 31; 37). Minu uurimus keskendub vabaduse ja demokraatliku konstitutsionalismi mõistetele. Töö hüpoteesist tuleneval defineerin Friedrichi arusaama järgi vabaduse ja kirjeldan tema lähenemist demokraatlikule konstitutsionalismile. See kõik on vajalik, et argumenteerida, kuidas on vabadus Friedrichi rahvusvahelise teooria käsitluse alus.

Metoodikast tulenevalt on allikaid nelja tüüpi, mida grupeerin teema järgi. See tähendab, et allikad jagunevad kirjelduses vastavalt sellele, mis teemat nende abil käsitlen. Peamine allikas on Friedrichi teos „Vältimatu rahu“, mis on uurimisküsimuse keskmes. Teist tüüpi allikad keskenduvad 1940. aastate poliitilise õhustiku mõtestamisele. ÜRO loomisaegseid debatte kirjeldades toetun Mazoweri (2009), Therieni (2011) ja Habermasi (2001) sekundaarkäsitlusele, mis avavad ÜRO kui institutsiooni mõtet. ÜRO allikatest on töös kasutusel ÜRO harta (1945), mis näitlikustab Friedrichi püstitatud teese. Lisaks kasutan ühe ÜRO alusepanija Codrell Hulli kõnet, kus Hull toob välja idee Atlandi hartast. Samuti Woodrow Wilsoni, kes on Rahvasteliidu, kui esimese ülemaailmse riike ühendava

organisatsiooni, idee üks algatajaid (1918). Kolmandat tüüpi allikaks on Friedrichit uuriv sekundaarikirjandus. Ma lähtun O'Neillist (2009) ja Sigmundist (1979), kes avavad Friedrichi konstitutsionalismi teooriat erinevatest vaatepunktidest ning annavad Friedrichi teooriale ka ajaloolise tausta. Viimaseks allikaks on Immanuel Kanti tekstid, mille abil selgitan Friedrichi kasutatavaid mõisteid lahti selliselt, nagu Friedrich neid kasutas.

1. Friedrichi probleemsituatsioon teoses „Vältimatu rahu”

Esimene peatükk keskendub Friedrichi teooria kujunemisloole. Annan tausta, kes on Friedrich ning kuidas teda varem uuritud on. Toon välja, kuidas minu uurimus tema teoorias uue külje avab. Sõnastan selle tegemiseks Friedrichi eesmärgi „Vältimatu rahu“ kirjutamisel. Peatükk tervikuna keskendub küsimustele: mis autoritele Friedrich viitab, mis loomuõiguse tunnuseid ta välja toob, miks on loomuõigus probleem? Esimese alapeatüki eesmärk on anda arusaam Friedrichist ja „Vältimatu rahu“ kirjutamise eesmärkidest. Teine alapeatükk keskendub loomuõigusele, sest just loomuõigus on see, mille vastu Friedrich peamiselt argumenteerib.

1.1. „Vältimatu rahu” eesmärgid Friedrichi teoreetilises raamistikus

Carl Joachim Friedrich on 20. sajandi poliitikateoreetik, kes keskendub konstitutsionalismile ja demokraatiale. Konstitutsioonilise demokraatia definitsioon on rahva tahte järgi moodustatud konstitutsioonil põhinev riigikord (Friedrich 1948: 42-43). Friedrich on 20. sajandi konstitutsionalismi idee juhtiv autoriteet ning tema peamine küsimus on, kuidas peaks konstitutsionalistlik kord välja nägema (O’Neill 2009: 284; 289; Sigmund 1979: 36). Friedrichi kõige tuntumad teosed ilmusid enne teist maailmasõda ja selle ajal (Sigmund 1979: 38). Konstitutsionalistliku korra uurimiseks on kaks aspekti. Esimene on rahva ja esinduse roll poliitilises süsteemis (Sigmund 1979: 38). Teine aspekt on poliitiline autoriteet, sest Friedrich leiab, et modernses poliitikateoorias ja poliitilises praktikas on autoriteedi õigustamisel valed alused – see on tema hinnangul viinud Euroopa autoritaarsuse ja lõpuks fašismini (O’Neill 2009: 248). Siit ilmnevad tingimused, milles Friedrich tegutseb: 20. sajandi keerulises poliitilises kontekstis autoritaarsete režiimide tõusu ja maailmasõdade kaasaegsena. Poliitilises kontekstis kirjeldab Friedrich autoritaarsete režiimide aluspõhimõtteid ja pakub vastuargumente, millele demokraatlikke institutsioone luua (Sigmund 1979: 39).

Friedrichi teooriat ja selle eesmäärke on kaardistanud mitmed mõtlejad. Üks uuemaid Friedrichi tõlgendajaid on O’Neill, kes uuris Friedrichi konstitutsionalismi teooriat ja selle potentsiaali tänapäevases poliitilises ruumis (2009: 282). O’Neill pakub Friedrichi mõtestamiseks ajaloolise raamistiku: autori kasvamine Weimari Saksamaal, Ühendriikidesse põgenemine ja seal kahe maailmasõja nägemine (2009: 284). O’Neill leiab, et sellest taustast kujuneb Friedrichi arusaam poliitikast: ühiste eesmärkide leidmise taotlus kindla normatiivse korra loomiseks, kus probleem on võimuse (O’Neill 2009: 289). Võimu probleem tähendab seda,

kuidas on õigustatud võimu omamine ning kui kuhu see ulatuda võib. O'Neill on Friedrichi lähenemise tausta avanud selle kaudu, et tema konstitutsionalismi teooria lähtub autoritaarsete režiimide kasvust Euroopas enne teist maailmasõda (O'Neill 2009: 286). O'Neilli tees on seega, et Friedrich pakub konstitutsionalismi idee, et vältida demokraatiate langemist lõputu võimuga juhtide kätte ehk totalitarismi. Ometi ei selgita see täielikult, mida konstitutsionalismi idee Friedrichi teooria jaoks tähendab ning miks autor seda taotleb.

O'Neill võtab lähteks võimu küsimuse, kuid „Vältimatu rahu“ analüüsimine avab Friedrichi mõttemaailma filosoofilist alust ning sellest ilmneb teine fookuspunkt, mis eelneb võimu küsimusele. Friedrichi teos „Vältimatu rahu“ keskendub konstitutsionalismi rahvusvahelisele aspektile. Friedrich kirjutas teose „Vältimatu rahu“ 1948. aastal ning võttis eesmärgiks näidata, kuidas saavutada igavene rahu, mis tagab inimeste vabaduse ühises poliitilises ruumis (Friedrich 1948: XI). Friedrichi probleemküsimus on, milliseid meetmeid peaks rahvusvahelisel tasandil looma, et luua rahu, mis suudaks tagada ja säilitada inimeste vabaduse. See, miks Friedrich võimule keskendub, tuleneb samuti sellest, et võimu piiramatuse lähedus inimese vabadusega vastuollu.

Miks Friedrich kirjutab „Vältimatu rahu“? „Vältimatu rahu“ on vastus ÜRO hartale. Tema eelsõna algab järgnevalt:

„Kui 1945. aasta suvel ÜRO harta teoks sai, tekkis mul kiusatus kirjutada lühike uurimus, tähistamaks Immanuel Kanti igavese rahu 150. aastapäeva. /---/ Königsberg, linn, kus ta elas ja töötas, on varemetes. /--/ 1945. aasta suvi tundus üks neist dramaatilistest hetkedest ajaloo, mis välgusähvatusena paiskab inimkonna ajaloo sünge panoraami teravatesse piirjoontesse ja perspektiivi.“ (Friedrich 1948: VII).

Teos ilmus 1948. aastal, pelgalt paar aastat peale ÜRO loomist ning analüüsib selles põhjalikult organisatsiooni hartat ja konstrueerib selle filosoofilise tausta. Teos on vastus neile paljudele, kes vahetult peale teist maailmasõda pidasid tõenäoliseks kolmanda maailmasõja tulekut (Friedrich 1948: 3). Friedrich kaardistab ÜRO raamistikus 20. sajandi probleemid ning näitab tulemuste abil, et ÜRO ei ole võimeline pakkuma rahukorda, mis tagaks inimeste vabadused.

Oma uurimust viib Friedrich läbi Kanti filosoofiale keskendudes. Olgugi, et Kanti ei võetud ÜRO loomisel otseselt eeskujuks, on selge, et mitmed Kanti printsiibid väljenduvad ÜRO hartas: „Tihe paralleel [ÜRO] harta ja Kanti filosoofilise lähenemise vahel, et igavese rahuni

jõuda viitab võimalusele, et ÜROst saab põhjaliku arusaama, kui uurida Kanti ideede mustrit,” (Friedrich 1947: 159). Kant on seega vajalik filosoof, et ÜRO hartat analüüsida. Kanti teooria olulisus ei väljendu Friedrichi jaoks pelgalt ÜRO uurimises. O’Neill avab Kanti kasutamist sellega, et Kanti kategoorilise imperatiivi (“Tegutse ainult selle maksiimi järgi, mille kohta saad samal ajal tahta, et see saaks universaalseks seaduseks”) täide viimiseks peab looma rahvusvahelisel tasandil eeldused igavese rahu tagamiseks; see läheb vastuollu traditsioonilise ja religioosse käsitlusega, mis 20. sajandi poliitikat valdas (O’Neill 2009: 286; Kant 1970: 133). Siin ilmneb mitu aspekti. Esiteks on Kanti kategoorilised imperatiivid Friedrichi töös suuresti aluseks, kuid ta ei kasuta neid selleks, et näidata sõja ebaetilisust. Friedrich esitab põhjenduse, kuidas kategoorilised imperatiivid ilmnevad sellest, et Kant taotleb inimese vabadust (Friedrich 1948: 34). Teine aspekt on traditsiooniline ja kristlik käsitlus, mille vastu Friedrich Kanti abil vaidleb. Probleem seisneb selles, et kristlik traditsioon on kandunud ilmalikku diskursusesse, kus omakorda tekib vaimne situatsioon. Kant lahendab tekkinud vaimse situatsiooni 18. sajandil (Friedrich 1948: 95; 194). Friedrich leiab, et vaimse situatsiooni lahendust saab kanda 20. sajandi poliitilisse keskkonda. Teos keskendub Kanti teorialle esmalt selle tõttu, et ÜRO seostub selgelt „Igavese rahu teooriaga“, kuid mis olulisemgi, Kanti teooria on lahendus kõige sügavamatele probleemidele 20. sajandi poliitikas.

Sellest kõigest lähtuvalt on Friedrichi eesmärk näidata „Vältimatus rahu“, kuidas sõja pidamine on oma loomult halb just selle tõttu, et läheb vastuollu vabaduse definitsiooniga (Friedrich 1948: 42; 60). Kanti seob Friedrich oma teooriaga, sest “Igavese rahu” abil tõestab ta sõja sisemise vastuolu. See, et ÜRO ei ole valmis pakkuma igavest rahu, on oluline teoses välja tuua just selle tõttu, et sõda on kõige suurem katastroof, mis inimese vabaduse osas toime on võimalik panna (Friedrich 1948: 56). Friedrichi eesmärgid tulenevad 20. sajandi olukorra kirjeldusest ja selle filosoofilise tausta konstrueerimisest.

1.2. Poleemika loomuõigusega

20. sajandi probleemide analüüsi suur osa on ideelise tausta avamine. Peale teist maailmasõda oli maailm bipolaarne – omavahel olid konfliktis kaks suurvõimu. Friedrich leiab, et see konflikt on ideede konflikt (Friedrich 1948: 8-10). Samas oli kahel suurvõimul sarnane arusaam rahu saavutamisest: nii NVSL kui lääneriigid, eesotsas Ühendriikidega, lähtuvad oma käitumises ideest, et sõda on vajalik vahend rahu saavutamiseks (Friedrich 1948: 73-74).

Friedrich järeldeb sellest, et kuna NSVL-il ja Ühendriikidel on nii sarnane arusaam rahust ja maailmakorrast, peab sellel olema mingi üks ühine alus (Friedrich 1948: 216; 219). Selleks, et analüüsida, mis põhjustas 20. sajandi olukorra, peame leidma sõja õigustamise aluse.

Friedrichi jaoks on see taustsüsteem loomuõiguse traditsioon. Ühiskond on (alateadlikult) leppinud sellega, et loomuõiguse printsiibid kehtivad ning need eksisteerivad poliitikas, kuid mis kõige olulisem – sõjas (Friedrich 1948: 76). Loomuõiguse printsiibid tulevad mõtlejatelt, kes on aluseks võtnud ideed, mis tulenevad sellest, kuidas üks koolkond on tõlgendanud inimloomust ja looduse liikumist (ajaloo kulgu deterministlikul viisil) (Friedrich 1948: 76; 94). Põhjendus, miks Friedrich loomuõiguse vastu argumenteerib, on see, et loomuõigus kirjeldab inimese loomuseisundit viisil, mis saab õigustada sõdade pidamist, autoritarismi ja natsionalismi (Friedrich 1948: 74). Inimese loomuseisund on Friedrichi uurimuse võtmetermin, sest loomuõiguses on see kogu käsitluse aluseks. Friedrich pakub käsitlusele Kanti teooriale toetudes alternatiivi.

Friedrichi argumentikäigu konstrueerimiseks sõnastan tänapäevase arusaama loomuõigusest. Loomuõiguse aluspõhi on õigussüsteem, mis põhineb filosoofilisel ettekujutusel inimese loomuseisundist, kus inimesele on looduse poolt antud kindlad vabadused ja õigused (Straumann 2009: 63-66). Loomuõiguse alus on seega arusaam sellest, milline on inimene; sellest arusaamast tuletatakse ühiskonna toimimise viis, mis tagab inimese looduse poolt antud õiguste ja eluviiside kestvuse. Friedrich tõstatab, et inimloomuse selgitamine viisil nagu loomuõigus seda teeb, on põhjendamatu ning loomuõiguslikke argumente kasutatakse tihti hoopis inimesele kahjulike tegevuste õigustamiseks (1948: 107). Loomuõiguse arutelude sees on mitmeid pingeid, kuid just agressiivse välispoliitika ja autoritaarsete/natsionalistlike režiimide õigustamine ajaloo on problemaatiline punkt, millele Friedrich keskendub.

Friedrich pakub ajaloolise perspektiivi sellest, kuidas loomuõigus on kujunenud, tuues välja olulisemad filosoofid ja mõtted. Esimene mõte on inimloomuse ja loomuseisundi kujutamise problemaatilisus peamisel Hobbesi teoorias. Inimloomus algab loomuseisundist, kus kõik on vabad, mille tagajärg on see, et inimesed on enda kaitsmiseks kõigeiks valmis: kaasa arvatud teiste ründamiseks (Friedrich 1948: 130). See tähendab, et kui inimesed kõik on vabad, siis nad saavad üksteise suunas käituda nii, kuidas soovivad, mis viib paratamatult üksteise vastase agressiivse käitumiseni – seejärel soovivad inimesed ennast kaitsta. Kaitsmise põhimõte tuleneb sellest, et surmahirm on inimese peamine motivaator (Friedrich 1948: 130). Selliselt

tõlgendab Friedrichi hobbesilikku lähenemist (Friedrich 1948: 130). Siin on probleem vabaduse mõistega, kus eeldatakse, et vabadus tähendab seda, et igaüks võib käituda nii, kuidas soovib. Friedrich leiab, et selline vabaduse mõiste on sisemiste vastuoludega, sest ühe inimese täielikult vaba käitumine takistab teiste inimeste vabadust, mis tähendaks, et loomuseisund, mida Hobbes kirjeldab, ei põhine vabadusel (Friedrich 1948: 89; 132).

Inimloomuse käsitluse kriitikana kasutab Friedrich ka Jean-Jacques Rousseau'd. Rousseau on oluline autor, sest rõhutas, kui vigane on klassikaline arusaam inimloomusest (Rousseau 2008: 21). Rousseau on Friedrichi jaoks vahend, et loomuõiguse aluste problemaatilisust näidata. Rousseau toonitas, et kuigi me ei tea, milline oli inimene enne ühiskonna tekkimist, saame näha probleeme, mida ühiskond inimesele tekitab (Rousseau 2008: 15). Seega pole võimalik leida kinnitust, kas inimloomus on tõepoolest selline, nagu loomuõiguse filosoofid seda kirjeldanud on. Rousseau lahendust kirjeldab Friedrich ühise tahte mõiste läbi, mida võrdleb Kanti ratsionaalse tahtega: selle põhjal peab moodustama konstitutsiooni, mis muutub sõltuvalt sellest, mis maailmas toimub (Friedrich 1984: 173-174). Üldine või ratsionaalne tahe pole miski, mis on inimestele kaasa antud, vaid see sõltub ühiskonnast, kus inimene tegutseb. Rousseau'd ja Kanti ühendab usk inimestesse ning pessimism selle osas, milliseks ühiskond inimesed muutnud on (Friedrich 1948: 163).

Teine problemaatiline mõte on loomuseisundist riigikorra tuletamine. Kui Hobbesi puhul Friedrich riigi olemusest kui seesugusest ei rääkinud, siis Samuel Pufendorfi juures kannab Friedrich Hobbesi inimloomuse eeldused edasi riigile. Riigi loomine on valitsuse loomine inimeste vahelise lepingu ja enamushääletuse alusel, kus kõikide identiteet justkui koondatakse valitseja(te)sse (Friedrich 1948: 136-137). Siin ilmneb Friedrichi jaoks loomuõiguse probleem. Kui ülim eesmärk on luua riik, mis tagab inimeste turvalisuse selle riigi sees, on oht suveräänse riigi ületähtsustamisel. See tähendab, et julgeoleku tagamiseks peab suveräänil olema piiramatut võim, seda ka riigi välisasjade otsustamisel (Friedrich 1948: 126). Rahvusvahelisel tasandil eeldatakse, et suveräänne riik peab olema põhiline tegutseja (Friedrich 1948: 125-127). Suveräänsete riikide ülistamine koos absoluutse suverääniga loob eelduse selleks, et riigid võivad enda kaitsmise eesmärkidel õigustada natsionalismi. Teine oht on, et kuna rahvusvahelisel tasandil ei saa olla riikidest kõrgemaid otsustajaid, kes annaksid ette ühiseid printsiipe, ei ole võimalik luua ühist arusaama parimast korrast. Rääkimata ühisest konstitutsioonilise korra loomisest.

Kolmas mõte on sõjakuse õigustamine. Pufendorfiga koos käsitleb Friedrich Pufendorfi eelkäijat Hugo Grotiust, kes on tuntuse saavutanud õiglase sõja teooriaga. Grotiuse teooria aluseks on looduse fundamentaalsed reeglid: ära võta teise omandit; tagasta teistele nende vara, mis on sinu käes; täida oma lubadusi (Friedrich 1948: 122). Probleem seisneb Friedrichi jaoks selles, et need reeglid pole millegi teel õigustatud (Friedrich 1948: 122). Alus on see, et inimloomuse suurim eesmärk on püüdlus õnne poole, mida kõik saavad ilma empiiriata endast leida (Friedrich 1948: 131). Oht on, et kui on võimalik leida olukord, kus nelja fundamentaalse reegli täitmiseks on vaja sõda pidada, siis on sõda õigustatud. Sõja õigustamine seondub ka eelnevalt toodud suveräänsete riikide taotlusega: kui riigi eesmärk on tagada inimeste õnnelikkus ning selle tegemiseks on teooria kohaselt vaja suveräänset riiki, on selle riigi suveräänsuse säilitamiseks õigustatud sõda pidada (Friedrich 1948: 132). Siin näeme Friedrichi argumentatsiooni taotlust: näidata, et loomuõigus saab õigustada sõdade pidamist. Seega ei suuda loomuõiguse traditsiooni jätkamine luua igavest rahu tagavat maailmakorda.

Suveräänsuse ülistamise idee on 20. sajandi poliitikasse jõudnud Hegeli kaudu (Friedrich 1948: 72). Kuigi traditsiooniliselt ei peeta Hegelit loomuõiguse filosoofiks, käsitleb Friedrich teda nendega koos. Tema peamine eesmärk on sellega näidata, kuidas suveräänsuse idee on kujunenud ning millised on selle mõjud rahvusvahelisele süsteemile (Friedrich 1948: 70). Hegeli historitsistlikul käsitlusel on selged viited sellele, et just suveräänne riik on peamine, mis suudab ajaloo kulgu täide viia (Friedrich 1948: 68). Friedrichi hinnangul seab Hegel inimestele kindlad rollid ning nende täitmiseks on vajalik riik, sest just riik tagab inimestele vajaliku vaba ruumi (Friedrich 1948: 68). Friedrichi arvates võib Hegeli doktriini abil õigustada vahendeid eesmärgi nimel - sarnast mustrit näeme tihti fašistlikus ja kommunistlikus mõttes (Friedrich 1948: 73). Lisaks leiab Friedrich, et ka need riigid, kes tahavad avalikult igavest rahu ehitada, õigustavad sõda kui vajalikku vahendit (Friedrich 1948: 74). Friedrich kritiseerib süsteemi, kus on peamiseks toimijaks suveräänsed riigid, sest selline süsteem ei paku selgeid aluseid sõdade ära hoidmiseks. Erinevaid filosoofe uurides pöörab Friedrich tähelepanu just sellele, mis järeldusi teevad nad inimloomuse kohta ning analüüsib kriitiliselt, kuidas nende teooriatest saab tuletada inimeste vabaduse piiramist ja sõdade õigustamist.

2. ÜRO ja debatid 20. sajandi probleemide üle

Teine peatükk keskendub ÜRO asutamise seotud dilemmadele ja Friedrichi käsitlesele neist. Esimene alapeatükk avab, mis tüüpi organisatsioon ÜRO on ning millised olid selle loomise aegsed debatid, et paigutada Friedrichi teooria nende vaidluste raamistikku. Teine alapeatükk keskendub Friedrichi probleemi sõnastusele: suveräänsuse idee esinemisele ÜROs ja 20. sajandi poliitikas ning ideede konfliktile. Alapeatükk küsib, kuidas saab mõista ÜROd toimijana 20. sajandi poliitikas? Kolmas alapeatükk jälgib Friedrichi argumentatsiooni 20. sajandi poliitilisest olukorrast, kus ilmnevad loomuõiguses püstitatud probleemide praktilised küljed. Neljas alapeatükk vastab teises alapeatükis tõstatatud sõjakuse ja ideede konflikti küsimusele.

2.1. ÜRO loomisaegsed dilemmad

Idee ühendatud maailmast sünnib Rahvasteliidus ning jätkub ÜROs. Rahvasteliidu ja ÜRO põhilise mõtte edastamist näitlikustan Woodrow Wilsoniga, kes on internatsionalismi põhiline figuur, keda seostatakse enim just Rahvasteliidu loomisega (Mazower 2009: 44). Wilson käib välja 14 teesi, mis on aluseks ülemaailmse organisatsiooni (Rahvasteliidu) loomiseks (1918). Nendest toon välja kaks, mis on ÜRO uurimise kontekstis kõige olulisemad. Üks tees on, et Belgia tuleb uuesti üles ehitada suveräänse riigina ning tagada talle kõik võimalused otsustada ise, kuidas rahvusvahelisel areenil tegutseda (Wilson 1918). Siin näeme selgelt, kuidas Wilsoni plaan on luua võrdsed riigid, kes saavad koos ühises organisatsioonis toimida, kuid sellest ilmneb siiski suveräänse riigi idee rõhutamine. Wilsoni viimane tees on, et riigid peavad vastastikku garanteerima üksteise territoriaalset puutumatus ja tunnustama täielikku suveräänsust. See peab kehtima kõigi riikide puhul, olenemata nende suurusest ja jõust. Konflikte ei saa lahendada sõjaliste vahenditega, vaid tuleb luua leping, mis tagab igale riigile võrdse koha rahvusvahelises suhtluses (Wilson 1918). Need on eeldused selleks rahvusvaheliseks korraks, mida enne teist maailmasõda taotleti. Eesmärk oli, et kõik riigid on küll suveräänsed tegutsejad, kuid nad on rahvusvahelisel tasandil võrdsed toimijad, mis tähendab, et kellelgi pole õigust teise vastu sõda pidada.

Ometi ei suudetud sellist rahukorda luua. Seetõttu käisid teise maailmasõja ajal ja järgselt mahukad vaidlused selle üle, milline on parim viis, kuidas ära hoida potentsiaalseid uusi sõdu. Mark Mazower andis ülevaate sellest, mis oli Rahvasteliidu ja ÜRO loomise ümber olev

diskursus: milliste probleemidega silmitsi seisti, kes olid need mõtlejad, kelle arutlused mõju avaldasid (2009). Avan lühidalt tema uurimuste peamisi motiive, mille taustal ÜRO-d mõistame. Rahvasteliiga töötas peamiselt impeeriumidega ning ÜRO loomisel küsiti, kui suure rolli saab anda poliitika loomises suurriikidele (Mazower 2009: 40). Üks probleem on suurvõimude küsimus ning impeeriumite lagunemine selle juures. See avab meile kaks teemat: suurte jõudude koostöö vorm ning vähemuste õiguste ja vabaduste küsimus.

Esimene dilemma on, kuidas tuua kokku suured jõud nii, et nad teeksid omavahel koostööd (Mazower 2009: 9-12). Üks viis seda dilemmat mõista on föderatsiooni ja organisatsiooni loomise vaheline debatt: kumb on parem viis tuua riikide ühe laua taha (Mazower 2009: 30; 40)? Föderatiivse korra eelis on, et see suudab tagada seadusloome. Samas tekib sealjuures oht, et nii säilib suurriikide ülemvõim (Mazower 2009: 72; 124). Organisatsiooni miinus on see, et säilib rahvusvahelise süsteemi anarhiline ülesehitus (Mazower 2009: 125). Seega puudutas üks toonase aja suuremaid küsimusi rahvusvahelise korra aluspõhimõtet: kas riigid peaksid olema seadusega ühendatud või suveräänsed toimijad? Mõlema poolega käivad kaasas mitmed suured probleemid. Vaidlustega jõuti järeldusele, et ÜRO eesmärk peaks olema sellise kogukonna loomine, kus riigid saavad kokku tulla. Peamiselt põhjendati taolist otsust sellega, et suurriike on keeruline omavahel ühe kõikehõlmava seadusliku korra alla panna, lisaks tekib nii ka märgatav imperialismi oht (Mazower 2009: 192).

Teine dilemma on inimeste ja gruppide vabaduste küsimus. Maailmasõdade ja imperialismi järgses maailmas oli vabadus äärmiselt keeruline defineerida ning üheselt mõista (Mazower 2009: 17). Põhiliselt oli debati küsimus, kuidas lahendada Rahvasteliiduga tekkinud olukord. Mida teha Saksamaaga, ning kuidas lahendada juudikogukonna küsimus, mis omakorda laienes okupeeritud Ida-Euroopale (Mazower 2009: 104; 116-118)? See mõte laieneb üldiselt inimõigustele, vähemuste õigustele ja vabadustele. Ei teatud, kas neid küsimusi tuleks mõtestada lähtuvalt riigist ja kogukonnast või rääkida inimõigustest laiemalt. ÜRO lahendas olukorra nii, et keskenduti individuaalsetele inimõigustele (Mazower 2009: 195). ÜRO loomise ajal seisid selle asutajad suurte küsimuste ees: kuidas kõige optimaalsemalt luua platvorm, mis tagaks rahu püsimise maailmas nii, et inimõigused on terrori eest kaitstud.

Friedrichi jaoks on ÜRO probleem ühise konstitutsiooni puudumine (Friedrich 1948: 14). Friedrich leiab, et ühine arusaam maailmakorrast on see, et suveräänsed riigid on peamised toimijad ning küsib, miks peaksime sellele klassikalisele arusaamale vastu minema (Friedrich

1948: 77)? Küsimusele vastab Friedrich ise sellega, et sõdu on keeruline nii ära hoida, kuna suveräänse riigi olemus ei toeta vabatahtlikku ühist koostööd (Friedrich 1948: 77). Kui eesmärk on rahu saavutamiseks suurendada riikide vahelist koostööd, siis seda takistab klassikaline arusaam suveräänsest riigist. Sõjaka käitumise ja suveräänsuse ülistamine ennustab tulevikuks halba ning sellest lahti saamine peab olema keskne igas poliitikateoorias (Friedrich 1948: 77). ÜRO dilemmadest tõstab Friedrich esile riikide võimu küsimuse – ta väidab, et ei ole võimalik luua rahu tagavat maailmakorda ja samal ajal toetada suveräänsete riikide arengut.

2.2. ÜRO probleemsituatsioon Friedrichi teoorias

Friedrich jälgis ÜRO loomist ning selle põhimõtete üle keerelnud debatte huviga, kommenteerides neid otseselt. Peale jääb kaks probleemi: ühise föderatiivse konstitutsiooni puudumine ja riikide sõjakas käitumine. ÜRO analüüsi alustab Friedrich riikide sõjakuse probleemi sõnastamisest (Friedrich 1948: 11). Sõjakus tähendab seda, et riigid näevad sõda kui vajalikku vahendit rahu, vabaduse või muude justkui moraalsete eesmärkide saavutamiseks. Nõukogude Liit ja Ühendriigid mõlemad soovisid luua oma maailmakorda, mis tagaks rahu, kuid näevad sõdu ja vallutusi vajalike vahenditena. Nõukogude Liidu ideoloogia tuleneb soovist, et kõikide riikide proletariaat oleks üksteisega võrdne ning seda rakendasid nad imperiaalsete vallutuste ja okupatsioonide teel (Friedrich 1948: 216). Samas on Ühendriikidel sarnane ideoloogia, kus sõdade pidamist peetakse vajalikuks tuleviku sõdade ära hoidmiseks (Friedrich 1948: 219). Kaks suurimat jõudu 20. sajandil olid omavahel konfliktis ning mõlemad uskusid sõdade vajalikusse maailmapoliitikas. Siin ilmneb seos Mazoweri tekstiga. Nimetatud autor kirjeldab ÜRO loomise raskusi selle kaudu, et organisatsioonis on koos eri lähenemistega suurriigid. Friedrich annab sellele väitele aga lisaaspekti ning väidab, et need erinevad lähenemised tulenevad mõlemad loomuõigusest ja kanduvad seetõttu edasi ka ÜRO tegevusse. (Mazower 2009: 9; Friedrich 1948: 72).

Sõjakuse idee tuleneb inimestelt, kes panid ÜRO-le aluse. Seda näitlikustab Cordell Hull, keda Roosevelt on kirjeldanud kui ÜRO isa ning kes pälvis muuhulgas oma osaluse eest ÜRO loomisel Nobeli rahupreemia (Chauhan 2013). 1942. aastal pidas Hull kõne vabaduse saavutamisest (Hull 1942). “Inimestel ja rahvastel pole kindlamat viisi näidata end vabaduse väärilisena, kui võidelda selle säilitamise eest, ükskõik mis neile avatud viisil, nende vastu, kes selle kõigi jaoks hävitavad.” (1942). Hull esindab sõjakuse ideed sellega, et näeb sõda vajaliku

vahendina kestva rahu saavutamiseks. Hulli idee teostamist kinnitab see, et semi-fašistlikke riike (nagu Argentiina ja Araabia kuningriigid) õhutati hartast osa saamiseks alustama sõda ÜRO vaenlaste vastu (Friedrich 1947: 25). Hull leiab, et Atlandi harta on süsteem, mis annab igale rahvale parema tagatise rahuks (1942). Olgugi, et rahu on olnud ÜRO peamiste mõjutavate inimeste eesmärk, on oluliseks rahu rahu tagajaks siiski peetud sõda ning sõjaks valmisolekut.

Probleem seisneb konstitutsioonilise demokraatliku korra nõude puudumises (Friedrich: 158). ÜRO lähtub traditsioonist, kus kõige aluseks on absoluutselt suveräänne riik ning see takistab ühise arusaama loomist (Friedrich 1948: 158). Suveräänsed riigid tahavad, kas oma rahu kindlustamiseks, majandusliku kasu saamiseks või mõnel muul põhjusel oma mõjuvõimu hoida ja mõnel puhul isegi suurendada. Mõjuvõimu suurendamiseks on pahatihti vajalik sõjalise valmisoleku tõstmine või isegi sõja pidamine. Kuni riikide suveräänsuse hoidmine ja absoluutse suveräänsuse idee säilib, ei ole võimalik vältida olukorda, kus riigid käituvad sõjakalt (Friedrich 1948: 43; 159).

Loomuõiguse analüüsis jõuame järeldusele, et loomuõiguslikud mõtted on sõjakuse ja natsionalismi aluseks, sest nende abil saab sõdade pidamist inimloomuse abil õigustada. Friedrich kirjeldab 20. sajandi suurima probleemina ÜRO suutmatust elimineerida riikide sõjakat käitumist. Sõjakus tähendab seda, et riigid näevad sõda kui vajalikku vahendit rahu, vabaduse või muude justkui moraalsete eesmärkide saavutamiseks. Kaks 20. sajandi suurimat jõudu (NSVL ja Ühendriigid) olid omavahel konfliktis ning mõlemad uskusid, et sõjad ja vallutused on vajalikud vahendid rahu tagamiseks (Friedrich 1948: 73). Nõukogude Liidu ideoloogia tuleneb soovist, et kõikide riikide proletariaat oleks üksteisega võrdne ning seda rakendasid nad imperiaalsete vallutuste ja okupatsioonide teel (Friedrich 1948: 216). Samas on Ühendriikidel sarnane ideoloogia, kus sõdade pidamist peetakse vajalikuks tuleviku sõdade ära hoidmiseks (Friedrich 1948: 219). Nii kandub teoreetiline alus loomuõigusest Friedrichi käsitluses tema 20. sajandi poliitilise olukorra selgitamisse.

2.3. 20. sajandi poliitiline olukord Friedrichi raamistuses

Friedrich kirjutas teose “Vältimatu rahu” 1948. aastal (kõigest paar aastat peale ÜRO loomist) eesmärgiga näidata, kuidas saavutada igavene rahu, mis tagab inimeste vabaduse ühises poliitilises ruumis (Friedrich 1948: XI). Friedrich leiab, et ÜRO ei ole võimeline rahu tagama

ning probleem seisneb nii riikide kui ÜRO enda loomuõiguslikes alustes. Friedrich üritab teoses lahendada Nõukogude Liidu ja Ameerika Ühendriikide vahelisi lahkhelisid. Täpsemalt tekitab talle muret “ideede konflikt ida ja lääne vahel” ning selle sõjakas väljendumine (Friedrich 1948: 3). Nõukogude Liit oli teise maailmasõja ajal ja selle järel muutnud oma väljavaateid aina natsionalistlikumaks, ülistades üha enam vene kultuuri, kehtestades venestamispoliitikat ja kasutades tsaaririigi sümbolikat (1948: 4). Friedrich viitab sellele, et lisaks majandussüsteemi erisustele on Nõukogude Liit ja Ühendriikidega vastuolus ka ideoloogilistes aspektides, mis hõlmavad rahvaste enesemääramis- ja inimõigusi. Ideelised vastuolud ilmnesisid rahvusvahelises poliitikas ning see väljendus külmas sõjas.

Friedrich leiab, et fašistide alustatud sõda oli nii laastav, et hävitas kõik õiguslikud institutsioonid ja psühholoogilised alused, millele võiks uusi rahulepinguid luua (1948: 19-20). Teine maailmasõda lõi olukorra, kus riigid prioritseerisid enda kaitset. USA põhjendas sõjatööstuse suurendamist kaitsevajadusega (Friedrich 1948: 20). Teise maailmasõjaga kaasnenud muutuste järel on raske luua institutsioone, mis ei tooks kaasa huvifääre, varisõdu, võidurelvastumist ning mõjuvõimu laiendamise katseid suveräänsete riikide arvelt (Friedrich 1948: 20). ÜROd näeb Friedrich pigem vahepealset institutsioonina (1948: 20). Friedrich laenab kriitika Kantilt, kes väidab, et rahulepingud on tihti pelgalt vahepealset, kuhu on juba uued sõjad sisse kirjutatud (Friedrich 1948: 20). Lepinguid, mis ei välista tulevasi sõdu, ei saa tema hinnangul pidada igavese rahu alusteks. Riigid jäid teise maailmasõja järgses korras endiselt sõjakaks ja seetõttu ei leidunud õhkkonda igaveseks rahuks. Friedrich analüüsib 20. sajandi probleeme läbi sõjakuse võtme just selle tõttu, et sõda on tema silmis suurim rünnak inimese vabaduse vastu.

Igavese rahu tagamiseks peale teist maailmasõda oli vaja täiesti uut arusaama rahvusvahelisest koostööst. ÜRO ei ole Friedrichi teooria kohaselt võimeline seda arusaama pakkuma (Friedrich 1948: 45). Võimetuse analüüsimiseks tuleb käsitleda Friedrichi tingimusi, mille alusel vaatles ta teise maailmasõja järgset poliitilist olukorda. Ta rõhutab, et Nõukogude Liidu ja Ameerika Ühendriikide vaheline lõhe põhjustab konflikte, mida ÜRO ei suuda ära hoida (Friedrich 1948: 45). Ameerika Ühendriigid ja Nõukogude Liit löid endale uusi sõjabaase ja kasvasid mõjuvõimu suveräänsetes riikides samal ajal, kui tehti kokkuleppeid ühise rahu nimel (Friedrich 1948: 38). See viitab sellele, et toimub ikka samasugune rahvusvaheline poliitika, mis oleks ilma ühise organisatsioonita: võidurelvastumine ja võimutasakaalu otsimine. Friedrich leiab, et just võimutasakaalu otsimine viib kaht riiki sõtta (Friedrich 1948: 44). Nende

näidetega viitab Friedrich ÜRO struktuuri heterogeensusele, mis ohustab organisatsiooni töövõimet (Friedrich 1948: 44). Friedrich leiab, et see, kuidas rahvusvaheline süsteem on ÜRO näol üles ehitatud, on baas uute sõdade tekkimise jaoks.

Nagu eelpool mainitud, oli NSVL-i ja Ühendriikide vahel ideoloogiline konflikt ning ÜRO sätetest ei ole võimalik leida mehhanismi, et see konflikt lahendada (Friedrich 1948: 77). Mõlemad riigid leidsid, et nende lähenemine demokraatiale on just see õige: Stalin väitis, et lääne demokraatia on vale ja rahva ainuvõimalik esindus on proletariaadi riik (Friedrich 1948: 9). Samas on Stalini käsitus marksismist on äärmiselt sõjakas - näiteks kutsus Stalin rahvusvahelist proletariaati üles sõdima kapitalistide ning imperiaalse lääne vastu (1948: 219). Oluline on tähele panna, et ka Ühendriikide lähenemine rahvusvahelisele korrale polnud kuigi palju rahumeelsem: nende poliitika kohaselt pidi tulema üks suur sõda, mis lõpetaks kõik teised konfliktid, kuid ka see viitab lihtsalt Ühendriikide võimu suurenemisele (Friedrich 1948: 219). Mõlemad suurvõimud taotlesid seega, et nende ideoloogia juhiks maailma. ÜROle pole antud sellist võimekust, mis suudaks Nõukogude Liitu ja Ühendriike (kuid ka teisi potentsiaalseid suurvõime) korrale kutsuda ning efektiivselt sanktsioneerida, sest suurriikidel puudub ühine arusaam vabadusest, mille tagaks demokraatlik konstitutsionistlik süsteem (Friedrich 1948: 77). Siin esitab Friedrich küsimuse, mis annab aluse töö filosoofilisele taustale: "Kuidas mõtestaks ÜRO ideoloogiaga teoorias nõustuv Kant olukorda, mille sõda peetakse vajalikuks vahendiks. Kuidas lahendada sõja ülistamise ideoloogilised raskused?" (1948: 58).

2.4. Ideede konflikt

Ideede konflikt on teose üks keskseid teemasid, sest Friedrichi kirjeldab selle mõiste abil 20. sajandi globaalset poliitilist ruumi (Friedrich 1948: 3). Ideede konflikt on nii NSVLi ja Ühendriikide kui ka totalitarismi ja demokraatia vahel. Selle poliitilise keskkonna kannab Friedrich edasi oma teoriasse ning käsitleb selle kaudu ka filosoofia ajalugu. Filosoofia ajalugu on dogmatismi ja skeptitsismi vaheline debatt, millele paneb Friedrichi jaoks lõpu Kant (1948: 238). Dogmatism tähendab sellist filosoofiat käsitlust, mis ei uuri seda, kas ja kuidas tema alusprintsipiidid õigustatud on. Skeptitsismi all peab Friedrich silmas Hume'i skeptitsismi, mis väidab, et meil ei ole võimalik midagi paikapanevat maailma olemuse kohta öelda. Friedrichi loomuõiguse kriitikast näeme, et ta käsitleb seda dogmaatilise filosoofiana, sest peamine kriitika on just see, et inimloomuse kirjeldamiseks võetud alusprintsipiidid pole õigustatud. Siinkohal on oluline toonitada, et Friedrich peab fašismi tõusu üheks peamiseks

põhjuseks dogmatismi ning samas rõhutab, kuidas fašistliku liikumise aluseks on loomuõiguse traditsioon (1948: 238; 74). Skeptitsismi mõistet kasutab Friedrich samuti fašismi leviku selgitamiseks, nimelt viis tema hinnangul just demokraatia vastane skeptitsism fašistlike ja autoritaarsete režiimide tõusuni (1948: 238). Dogmatismi ja skeptitsimi lahendus kriitilise filosoofia abil on eeldus maailmapoliitika analüüsimiseks. Lisaks annab Friedrichile lootuse, et ideede konflikti on võimalik Kanti kriitilist filosoofiat kasutades lahendada.

Kanti terviklik filosoofia pakub võimaluse leida lõplikke printsiipe, mis lahendavad inimajaloo arengu kohta tekkivaid küsimusi ideede konfliktis. Friedrich rõhutab ka ise, et ei kasuta vaid Kanti poliitikafilosoofiat, vaid lähtub kogu tema laiemast raamistikust, mis selgitab kristliku metafüüsika, valgustusaja ratsionalismi ja inimese olemust (Friedrich 1948: 34). Kanti kirjeldus inimajaloo arengust on kristliku teoloogia ratsionaliseerimine, kus on pakutud ideaal, mille poole inimesed pidevalt liiguvad (Friedrich 1948: 57; Kant 1982: 62). Friedrichi jaoks ei ole oluline see, et Kanti teoorial on kristlikud alused, vaid pigem see, et Kant lõpetab ideede konflikti, mis on kristliku teoloogia ja ratsionaalse filosoofia vahel. Ratsionaalne tähendab seda filosoofia koolkonda, mis keskendub sellele, et me ei saa väidete tegemisel empiiriale toetuda. Samamoodi lahendab Kant konflikti valgustusaja arusaama sõjast, kus Kant (sarnaselt Hobbesile) võtab probleemsituatsiooni, mis väidab, et inimese loomulik seisund on (potentsiaalne) sõjaseisund (Friedrich 1948: 59). Hobbes taotles lahenduseks suverääni ainuvõimu, kuid Kant pakkus välja ideaali vabariigist (Friedrich 1948: 130). Suurte ideeliste konfliktide lahendamine on Friedrichi jaoks Kanti suurim teene, sest peale kaht maailmasõda on arusaamad sellest, milline on rahu ja kuidas sinna jõuda, polariseerunud.

20. sajandil valitses ideede konflikt marksistliku maailma ja kodanlik-kapitalistliku maailma vahel. Eelmises alapeatükis tõin välja, et nii Ühendriigid kui ka NSVL olid oma käitumises agressiivsed ning seetõttu tuli leida ühised arusaamad rahust ja vabadusest. Friedrich leiab, et ÜRO on loomuõigusest tulenevale suveräänsuse ideele truuks jäänud ega keskendu 20. sajandi ideede konfliktile viisil, mis tagaks kahe suurvõimu koostöö (Friedrich 1948: 10). ÜRO harta idee tuleneb sajanditepikkusest loomuõiguse filosoofia traditsioonist. Friedrich leiab, et selles traditsioonis on sisemised vastuolud ja probleemid, mille tõttu ei saa kehtvat rahu luua. Probleemi saab Friedrichi hinnangul lahendada Kanti teooria abil, kuna just Kant käib teoses "Igavene rahu" välja idee maailmakorrast, mille keskmes on riikide ühendus, mis põhineb inimeste vabadusel (Friedrich 1948: 46).

3. Friedrichi vastus 20. sajandi probleemidele Kanti teooria raamistuses

Kolmas peatükk keskendub Friedrichi argumentatsioonile, kuidas maailmakord peaks olema üles ehitatud. Esimeses alapeatükis loon selle jaoks teoreetilise aluse Kanti filosoofia põhjal ning lähtudes sellest, kuidas teda tõlgendab Friedrich. Peamine rõhk on sellel, mida tähendab vabadus ja miks on see kogu teooria põhjaks. Teine alapeatükk on konstitutsiooni ja demokraatia mõistmine. Küsin, kuidas tuleneb Friedrichi jaoks vabaduse taotlusest demokraatliku konstitutsionalismi õigustus? Kolmas alapeatükk on Friedrichi maailmakorra konstrueerimine, mis lähtub eeldusest, et vabadus on kõige aluseks. Neljas alapeatükk on ÜRO süsteemsete probleemide analüüs konstitutsionalistliku idee põhjal.

3.1. Immanuel Kant Friedrichi tõlgenduses

Friedrich toetub oma teorias kogu Kanti filosoofiale, kuid rõhutab peamiselt kahe maailma käsitlusele ja selle implikatsioonidele igavese rahu teorias. “Igavene rahu” on “Vältimatu rahu” põhjanevaks aluseks: “Ja see väike traktaat ei olnud kaugeltki tema vanaduse marginaalne kõrvalsaadus, vaid lähtus Kanti tunde tuumast. See arendab täiuslikumalt ideid, mis tema eetika- ja sotsiaalfilosoofiaalastes kirjutistes ikka ja jälle esile kerkivad. See toetub täielikult Kanti erakordsele ajaloo filosoofiale,” (Friedrich 1947: 10). Selleks, et mõista igavese rahu teooriat, peab omama ülevaadet Kanti ajalookäsitlusest. Ajaloo käsitluse keskmes on vabadus, mis on Friedrichi jaoks täielik baas poliitikafilosoofiale (Friedrich 1948: 24).

Vabaduse mõiste tuletab Friedrich Kanti kategoorilisest imperatiivist ehk reeglist, mis on kogu Kanti moraalikäsitluse tugipunktiks: “Käitu alati nii, et sinu tahte maksimum võiks igal ajal kehtida universaalse seadusandluse printsiibina,” (Friedrich 1948: 88, Kant 1993: 30). Imperatiivi keskmes on idee vabadusest: “Tõeline vabadus on vabadus, mis on kooskõlas kõikide vabade meeste vabadusega, kuid vabadust realiseerivad reeglid on ainult siis seadused, kui nad on kodanikevahelise kokkuleppe tulemus,” (Friedrich 1948: 159). Vabadus, mis ei ole teiste vabadusega kooskõlas, ei saa olla universaalne reegel, sest kui kellegi vabadus takistaks kellegi teise vabadust, ei ole kõik inimesed vabad (Friedrich 1948: 42). Vabaduse sellisest käsitlusest tulenevad eeldused, et vabadus on ainult siis vabadus, kui see on teiste vabadusega kooskõlas, samuti peavad vabaduse tagama reeglid, mida luuakse kodanikevahelises kokkuleppes.

Selleks, et jõuda üldise arusaamani vabadusest, käsitleb Friedrich Kanti dualistlikku maailmapilti. Dualistlik tähendab seda, et Kant eristab olemise ja normide maailma nähtuste maailmast. See ontoloogiline eritus kandub Friedrichi jaoks ka Kanti poliitteesse, mis viib üldiste järeldusteni poliitika korraldusest (Friedrich 1948: 29). Poliitikas on kahe maailma vasteks looduse determineeritus ja vabadus: Friedrich küsib, kuidas nende kahe mõiste abil saame ehitada maailmakorda, täpsemalt, kuidas need kaks maailma omavahel seostuvad nii, et inimesed saavad luua maailmakorda, mis tagab igavese rahu (1948: 49). Friedrich taandab Kanti dualistliku filosoofia vabaduse mõisteni ning küsib, kuidas on vabadus üldse võimalik ning mis tingimused peavad selle saavutamiseks loodud olema. Kanti filosoofia kasutamine on Friedrichi teorias olulisel kohal just selle tõttu, et Friedrichi arvates ei ole võimalik inimavabaduse piiramist Kanti printsiipide abil võimalik õigustada.

Looduse determineeritust võib mõista kui looduse plaani inimesele, inimese loomupärast lõppsihti. Friedrich kirjeldab seda kui looduse peidetud plaani, looduslikku korda, mis viib inimesed lõpuks universaalse vabaduseni seaduse all (Friedrich 1948: 55). Kanti poliitikafilosoofia tugineb tema teoreetilisele filosoofiale: täpsemalt kriitilisele filosoofiale, mille eesmärk on piiritleda mõistuse võimed. Loodus ei ole tema jaoks midagi muud kui see, mida saab omistada kõigele kogetavale nii nagu meie seda kogeme: looduse determineeritus on see, kuidas inimene seda kogeb (Kant 1970: 65; Friedrich 1948: 83). Inimese tunnetus tahab liikuda eriliselt üldisele, et leida printsiip, mille alla kogemuslik teadmine koondada (Kant 1970: 82). Looduse eesmärk on teha inimene võimeliseks püstitama iseseisvalt eesmärke ja kasutama loodust nende enda poolt määratletud eesmärkide saavutamiseks (Kant 1970: 129). See ongi inimtunnetuse loomupärane lõppsiht: püüelda kogu arutunnetuse süsteemi ühtuse poole, mis vastavad seadusele. Friedrich mõistab seaduste all Kanti moraaliseadusi, mille aluseks on kategooriline imperatiiv (1948: 74). See on otsene kriitika loomuõigusele, mis võtab selle, kuidas inimene ühiskonnas käitub ja teeb selle põhjal järeldusi loomuseisundi kohta, kuigi meil pole selle kohta andmeid. Kanti looduse determineeritus ei ole sarnaselt loomuõigusele tuletatud sellest, kuidas inimesed käituvad, vaid põhineb inimese mõistuse lahti võtmisel ning selle võimete aprioorisel analüüsil. Looduse determineeritus ja inimvabadus ei ole kuidagi omavahel vastuolus, sest looduse determineeritus on osa sellest, kuidas inimõistus töötab (Friedrich 1948: 78).

Mõistuse analüüsi praktiline eesmärk on luua reeglid, mille järgi inimene peaks käituma. Kanti puhta mõistuse kriitikal on selged mõjud poliitikateooriale. Friedrich küsib: “Mis lõppsihti või eesmärki täidab sõda?” (Friedrich 1948: 55). Moraalifilosoofiat analüüsidest leiame, et sõjale ei ole võimalik leida põhjendust, sest see läheb selgelt vastuollu reeglitele, millele toetudes inimene käituma peaks (Friedrich 1948: 55). Eelnevalt kasutasin kategoorilist imperatiivi sõja sisemise problemaatilisuse näitamiseks, kuid kategooriline imperatiiv on midagi palju enam. See on alus igasugustele moraalireeglitele, iga praktiline käitumine peab olema sellega kooskõlas, sest teisiti käitumine on inimõistusele lihtsalt vastuoluline (Friedrich 1948: 203). „Sest just rahu ja vabadus kõige isiklikumas mõttes olid [Kanti] lootuste ja hirmude keskmes; ning rahu ja vabadus olid teemad, mille juurde tema filosoferimine ikka ja jälle tagasi pöördus,“ (Friedrich 1948: 34). Kategoorilise imperatiivi aluseks on vabadus kui ülim hüve (Friedrich 1948: 42). Friedrichi sõnastus vabadusest on see, mida saab muuta universaalseks reegliks ning tagab ühtlasi, et ei kasuta teisi inimesi pelgalt vahendina (1948: 42). Inimesel on vabadus ennast teostada ja arendada ning looduse determineeritus tuleb mängu selle kaudu, et inimõistusest on võimalik tuletada üldised reeglid, millele inimene oma tegevuses mõistuslikult allub. Praktiline on niisiis see, mis on võimalik vabaduse kaudu.

Friedrichi järelendus inimese käsitlest on see, et inimene on ratsionaalne (Friedrich 1948: 61). Ratsionaalsus tähendab tema jaoks seda, et inimesel on võime ja kohustus oma mõistuslikud võimed välja kujundada (1948: 61). Inimene kui mõistuslik olend suudab järelikult teha maailma kohta otsuseid, mis selle kaudu, kuidas inimene maailma kogeb, on aluseks eesmärkide seadmisele. Friedrichi jaoks on looduse determineeritus ja vabadus kooskõlas selle kaudu, et just rahu on looduse peamine eesmärk ja inimene, kes allub moraalireeglitele jõuab paratamatult selleni (1948: 78). Samas on inimesel võimalik moraalireegleid rikkuda: Friedrich argumenteerib vastu potentsiaalsele argumendile, mida saaks valelikult Kanti teooriast tuletada, et teine maailmasõda pidi juhtuma, sest see oli looduse plaanis (Friedrich 1948: 79). Sellele vastab Friedrich, et Hitler oli vaba, ta oli mõistuslik (sest on inimene) ja tal oli võimekus otsuseid langetada (Friedrich 1948: 79). Inimese vabadus on endale seadusi määrata, kuid kuna inimesel on võimekus olla ratsionaalne, siis need seadused, mida inimene endale määrab, on moraalsed, kui need alluvad kategoorilisele imperatiivile, mis on ratsionaalselt tuletatud.

Kategoorilise imperatiivi abil saab vastata tuntud loomuõiguse filosoofidele. Erinevalt paljud teiste mõtlejate ideedest, ei ole võimalik Kanti teooriat sõja ülistamiseks kasutada (Friedrich 1948: 75). Hobbesi ja Locke'i eeldused inimloomusest tulevad sellest, kuidas inimene juba

ühiskonnas käitub, kuid Kant teeb oma eeldused puhtale mõistusele toetudes ning seega on need paremaks aluseks inimese analüüsimisel (Friedrich 1948: 130). Grotius väidab, et ülilm eesmärk on õnne püüdlus, kuid sellel saab Kanti argumente kasutades vastu vaielda selle põhjal, et kõikidel inimestel on erinev arusaam sellest, mis on õnn ja seetõttu ei saa õnne püüdluse põhjal mingeid järeldusi teha (Friedrich 1948: 131). Lisaks saab tuua näiteid sellest, kus mõned inimesed on sõjas õnnelikumad kui rahu (Friedrich 1948: 203). Kolmas kriitika, mis lükkab täielikult sõja õigustamise ümber on see, et sõda kasutab inimesi pelgalt vahendina, mistõttu polegi õiglane sõda võimalik (Friedrich 1948: 203). Friedrich leiab, et sellest tuleneb kõige selgemalt inimkonna eesmärk sõda elimineerida ja tagada igavene rahu (1948: 175). See tähendab, et rahu ja vabadus on mõistuse piirides täielik lõppeesmärk, kuhu inimene peab jõudma (1948: 184).

3.2. Demokraatlik konstitutsionalism

Vabaduse loomise tingimuseks on demokraatlik konstitutsionalism (1948: 42). Konstitutsionalistliku korra defineerib Friedrich Kanti esimest määravat artiklit kasutades: “Iga riigi tsiviilpõhiseadus peab olema vabariiklik,” (Kant 1970: 138; Friedrich 1948: 41). Vabariiklus tähendab, et riigis on võimude lahusus ja kehtib põhiseaduslik kord (Kant 1970: 138-139). Põhiseaduslik kord ehk konstitutsionalism tähendab, et võimu viiakse ellu seaduste järgi ja seadused on loodud inimeste konsensussega (Friedrich 1947: 13; 22). Seadusliku korra käsitluse kannab Friedrich üle maailmakorrale Kanti “Igavese rahu” põhjal. Friedrich rõhutab, et tõeline rahvusvaheline organisatsioon peab omama inimestega otsest sidet (1947: 21). Selles ilmneb Kanti vabariikliku lähenemise demokraatlik aspekt. See tähendab, et konstitutsionalism on maailmakord, mille all on inimesed vabariikide kodanikud, ühtlasi maailmakodanikud ning vastavad ühiselt kokku lepitud seadustele. Friedrichi konstitutsionalismi taotlus on ühtse normatiivse alusega poliitiline keskkond, kus on olemas kontrollmehhanism, mis seaduste järgimist tagab.

Oluline tähelepanek on see, et seaduslik kord, mis keskendub inimese vabadusele, väljendab kanti ja Friedrichi käsitluses seadusliku korra ja moraali suhet. Friedrich rõhutab, kuidas õigussüsteem, mille ta konstrueerib, põhineb moraalifilosoofial, sest moraalifilosoofiast ilmnevat arusaama vabadusest peab käsitlema riigi konstitutsiooni keskse mõistena (Friedrich 1948: 51). Moraalselt ideaalne valitsus peab tulenema vabaduse seadusest – seadusest, mis on kooskõlas arusaamaga vabadusest (Friedrich 1948:

181). Õigusfilosoofia ja moraalifilosoofia vaheline seos ilmneb vabaduse mõiste ülekandmisel konstitutsiooni.

Friedrich rõhutab Kanti ajalookäsitlust, sest see annab filosoofilise baasi, millele ehitada vabadusel põhinevat konstitutsioonilist maailmakorda. Kant leiab, et inimkonna suurim probleem tuleneb sellest, et inimesed peavad organiseerima seda, kuidas nad omavahel toimivad. Friedrich järeldab sealt omakorda, et inimesed peavad leidma, kuidas luua konstitutsionaalset korda mitte ainult riigikeskselt, vaid tegema seda ka rahvusvahelisel tasandil (1948: 62). Ajaloo kulgemise tulemuseks on see, et inimene peab looma ühiskonna, kus saab toimida vabana ning selleks peab olema konstitutsioon (Friedrich 1948: 62). Selleks, et looduse eeldused saaksid realiseeruda, peab inimene olema täiusliku konstitutsioonilise korra all (Friedrich 1948: 62). Moraalse autonoomia ja vabaduse saavutamine on inimese lõppeesmärk ning selline vabadus on võimalik vaid kehtestatud seaduste alusel, mis peavad olema universaalsed (1984: 60). See tähendab, et vabaduse mõistest tulenevalt peab inimene looma konstitutsiooni põhjal tegutseva riigi, kus kõik inimesed saaksid oma vabadust praktiseerida.

Friedrich rõhutab peamiselt vabadusele seaduse alusel, mida nimetab “organisatsiooni skeemiks, mis tagab igavese ja universaalse rahu” (Friedrich 1948: 89). Kui teised mõtlejad kirjutavad peamiselt sellest, milline peab olema spetsiifiline riigikord, siis Friedrich keskendub eeldustele, kuidas konstitutsionalism tagab rahu:

„Vabadus seaduse alusel (Rechtsstaatlichkeit) idee – konstitutsioonilisuse või, nagu Kant ütles, vabariikluse, keskne põhimõte. Tõeline rahu või legitiimne vaoshoitus on võimalik ainult sellise põhiseadusliku korra raames, olgu kogukond Šveitsi kanton või lai maailm. Seega ei saa rahu korraldamise probleemi lahendada ilma kolme omavahel seotud küsimuse – usk inimesse, üldine tahe ja seadusest tulenev vabadus – arvesse võtmata.“ (Friedrich 1948: 158)

Friedrich kirjeldas loomuõiguse suurimaid vigu ja peab lahenduseks konstitutsionalismi. Nimelt leiab Friedrich, et Kanti toodud printsiibid ja sellest tulenev arusaam vabadusest, mis vajab seadusandlikku korda, on ainuke viis, kuidas tagada sõdade tekkimist. Rahu on see, mida saab mõista printsiibis ning saavutama peab selle praktikas kujul, kus ka üksikisikutel on õigus kõikjal usu- ja intellektuaalsele vabadusele (Friedrich 1948: 158). Need vabadused on olulised just eelnevalt kirjeldatud poliitilise olukorraga ehk ideoloogilise sõja valguses.

Demokraatlik konstitutsioonil põhinev riigikord on vajalik tingimus vabaduse realiseerimiseks. Friedrich leiab, et põhiseaduslik kord saab olla ainuke, mis suudab tagada inimeste ühise eksistentsi (Friedrich 1948: 159). Kuidas mõistetakse Kanti käsitles demokraatiat? Kuigi Kant ise demokraatiat oma teoses ei maini, leiavad 20. ja 21. sajandi mõtlejad, et see siiski on võimalik. Rostbøll argumenteerib, et vabaduse mõistest on võimalik argumenteerida konstitutsioonilist demokraatiat, kus vabaduse mõiste on midagi enam kui liberaalne idee sekkumise piiramisest (2016: 792). Seaduse moodustamist avab Friedrich minimaalselt, aga seda kirjeldavad Habermas ja Rehg (2001). Seadusi tuleb nende hinnangul luua nii, et igaühe vabadus on tagatud eneseseadusandluse põhjal, mis tähendab, et igaühe vabadusi arvestatakse võrdselt jah/ei küsimustes (Habermas; Rehg 2001: 768). Habermas ja Rehg mõtleavad seda, et inimesed, kes on seaduse võimu all, on ühtlasi seaduse autorid (Habermas; Rehg 2001: 767). See tähendab, et poliitilistel liidritel pole võimalik teha inimeste eest otsuseid, nad peavad arvestama poliitilise diskursusega, mis kujundab rahva tahte (Habermas; Rehg 2001: 767). Ainult nii saab tagada, et seadused, mida luuakse, on kõigi võrdsetes huvides (Habermas; Rehg 2001: 768). Ideaal on see, et kõik inimesed on osaks riigikorrast, mis viitab demokraatiale ning seda saab tagada vaid ühise konstitutsiooni loomise teel. Vabadust ei saa mõista kui eelist, mida üksikisik kogeb, pigem on vabadus suhe inimeste vahel, mille tagab seaduslik kord (Rostbøll 2016: 795). Seadus on loodud selleks, et inimesed saaksid oma õigusi praktiseerida ja “nautida seda, mis on neile õiguse poolt antud”, (Rostbøll 2016: 796). Konstitutsioon ja demokraatia on vajalikud selleks, et teostada inimgrupid vabadust.

Demokraatia ilmneb Friedrichi uurimuses sellest, kuidas Kanti konstitutsionalismi nõuet rakendatakse. Friedrich tuletab Kantist, et riigikord peaks olema demokraatlik ja põhinema konstitutsioonil (Friedrich 1948: 229). See tähendab, et konstitutsioonist kui seesugusest ei piisa ja konstitutsioon peab olema loodud inimeste nõusolekul, mida saab teha vaid demokraatias (Friedrich 1948: 41). Ilmneb, et kogu teose vältel otsib Friedrich viise, mis suudavad tagada, et inimesed oleksid poliitilises süsteemis vabad, kõik muu tuleneb sellest. Friedrichi jaoks vabaduse kui ülimalise hüve analüüsist järeldub, et riik, mis suudab sellist vabadust tagada, peab olema demokraatlik.

Esindusdemokraatia on Friedrichil sobivaim vorm selle ideaali täitmiseks (1948: 43). Otsedemokraatial puuduvad vahendid üldise tahte mõistmiseks ning see võib viia hoopis autoritaarse riigikorrani peamiselt institutsionaalse korra puudulikkuse tõttu (Friedrich 1948: 47; Rostbøll 2016: 789). Friedrichi jaoks on olulisim, et riik luuakse ühiskonna liikmete

vabadusi arvestades – sellises riigis mõistetakse, et iga inimene sõltub ühisest konstitutsioonist (1948: 42). Lisatingimus on, et selliseid tingimusi suudab otsuseid tehes jälgida vaid valitud inimene, mitte inimeste mass (1948: 43). Erinevatest eeldustest selgub esindusdemokraatia ülimuslikkus Kanti printsiipide täitmisel. Friedrich tõlgendab Kanti just sellisel viisil, sest tema jaoks on olulisim leida eeldused, mida täites ei saaks riigid enam inimeste vabadusi piirata.

Konstitutsionalism ja demokraatia on Friedrichi järgi tingimused selleks, et riigid ei astuks omavahel sõtta. Peale selle, et Kanti kategooriline imperatiiv läheb sõjaga vastuollu, nagu Friedrich seda kirjeldas, saab demokraatlik riigikord, mis on üles ehitatud Kanti vabaduse idee põhjal, takistada ka reaalselt sõdade tekkimist (Friedrich 1948: 159). Sõja vältimisel on mitmetasandiline argument: esiteks on puhtast mõistusest tulenevad eeldused, mis viivad kategoorilise imperatiivini, mille kohaselt on sõda inimesele põhimõtteliselt vastuoluline. Teiseks on Kanti teooria järgi inimvabadus seoses teiste vabadusega (Friedrich 1948: 159). Sellest järeldub, et riigijuhtidel ei ole vabadust suunata teisi inimesi oma vabadust piirama. Kui mõistuslikud inimesed on loonud seaduse, siis kõikide eelduste kohaselt ei saa enam sõdu tulla ja inimesed saavad oma võimekusi vabalt arendada. Friedrichi teoorias on demokraatia nõue rahu tagamiseks, sest demokraatia eeldab konstitutsiooni loomist rahva tahte alusel, kus on oluline silmas pidada inimeste vabaduse kaitsmist (Friedrich 1948: 47). Viimane tingimus välistab Friedrichi jaoks automaatselt sõja pidamise võimalikkuse (Friedrich 1948: 47).

3.3. Rahvusvahelise süsteemi alused ja rakendus

Eelmine alapeatükk andis ülevaate sellest, milline peaks olema riigikord, kuid mida tähendab see rahvusvahelisele süsteemile? Friedrich tuletab Kanti teisest nõudmisest, et rahvusvaheline õigus peab põhinema vabade riikide föderatsioonil, Friedrich nimetab seda “homogeensuse nõudeks” (1948: 45). Kui ideaalne riik on demokraatlik ja põhineb konstitutsioonil, siis rahvusvaheline süsteem peaks põhinema samadel eeldustel. Homogeensus on see selle tõttu, et kõik riigid peaksid olema samasuguse ülesehitusega. Rahvusvahelisele korrale keskendub Kanti üks kuulsamaid poliitilisi kirjutisi “Igavene rahu”. Teoses on kuus tingimust, millele kõik riigid peavad vastama: ükski rahuleping ei tohi sisaldada salajasi algeid uue sõja jaoks, ühtegi riiki ei tohi teisele kinkida ega vahetada, armeed tuleb kaotada, riigivõlga ei tohi seostada riigi välissuhetega, ükski riik ei tohi teise riigi põhiseaduslikku korda sekkuda ja ükski riik ei tohi sõjas luua olukorda, mille tulemusena pole tulevane rahu võimalik (Kant 1970: 93-96). Lisaks nendele on määravad artiklid, millest esimene on: “Iga riigi tsiviil põhiseadus peaks olema

vabariiklik” (Kant 1970: 120). Teine on: “Rahvaste seadus (*Völkerrecht*) peaks põhinema vabade riikide föderalismil” (Kant 1970: 122). Kolmas artikkel räägib kosmopoliitsest korrast, kuid jääb minu uurimistest välja. Esimesi tingimusi olen töös erinevate probleemide all käsitlenud, määravad artiklid on rahvusvahelise korra aluseks. Seda, milline on riikide seaduslik kord Friedrichi käsitusel, uurisime põhjalikumalt eelmises alapeatükis, nüüd keskendume teisele ehk rahvaste seadusele ja föderatsioonile.

See, mis kujul peaks rahvaste ühendus tekkima, on erinevate teoreetikute jaoks suur vaidluskoht, kuid Friedrich leiab, et parim viis Kanti teooria kohaselt on föderatsioon. Esmalt käin läbi muud alternatiivid. Maailmavalitsus on mõnes mõttes kõige ideaalsem vorm, sest omab kõige paremat kontrolli, kuid sellel on liialt suured miinused. Ühine valitsus on ainuke, mis suudab täielikult ära hoida sõdade tekkimist, sest kõik inimesed on ühtse režiimi all (Friedrich 1948: 46). Esimene probleem maailmavalitsusega on despotismi oht (Friedrich 1948: 46). On selge, et ühtne maailmavalitsus omaks liiga suurt võimu inimeste üle ning seega rikuks vabadust ja ei läheks enam kokku Kanti teooriaga. Teine maailmavalitsuse miinus on, et ka riigid on Kanti teooria kohaselt vabad toimijad (tulenevalt “Igavese rahu” printsiipidest) ning riikidel peab olema vaba voli toimida, et liitu astuda, ühine valitsus takistaks seda ning ei ole järelikult sobiv vorm (Friedrich 1948: 45). Maailmavalitsuse idee on tugev seetõttu, et suudaks sõdade tekkimist ideeliselt peatada, kuid selles aates on suured vastuolud ning ka praktiseerimine ei ole võimalik.

Teine lähenemine on föderatsioon. Liidu mõtte tuleks kohe kõrvale heita, sest liit ei ole võimalik tagama neid tingimusi, mida on vaja rahu saavutamiseks (Friedrich 1948: 45). Sellest, kas ÜRO sugune organisatsioon või Rahvaste Liit on piisav, kirjutab lähemalt Armstrong (1931). Friedrichi jaoks ongi kaks valikut: valitsus või föderatsioon ning Friedrichi jaoks jääb peale neist viimane: “Kuid kuna inimesed ei aktsepteeri kõikehõlmavat maailmariiki, peame tema sõnul rahulduma laieneva föderatsiooni "negatiivse aseainega", mis püüab sõda ära hoida, pidurdades vaenulikke kalduvusi, mis kaugenevad seaduse piirangutest,” (1948: 46). Föderatsioon niisiis pole küll piisav, kuid see on lähim sellele, mida saavutada suudame (Friedrich 1984: 158). Föderatsioon saab tagada selle, et iga inimene saab valida oma riigi konstitutsiooni, mis on piisav selleks, et vältida despotia tekkimist, samas suudab tagada ühise seadusandluse kõikidele riikidele. Selline käsitus konstitutsionalistlikust föderatsioonist on otsene vastus 20. sajandi poliitilisele korraldusele, kus keskmeks on suveräänne riik.

Friedrich leiab, et Kanti määravatest artiklitest on võimalik välja lugeda maailmakodanike staatust, kus on oluline, et iga indiviid oleks maailmakorra liige, kuid ometigi ei taotle ta maailmavalitsust (Friedrich 1948: 47). Siiski tekib segadus selle osas, mida Kant lõpuks soovib (Friedrich 1948: 47). Friedrich annab vastuse, mis hõlmab imperialismi ja vallutamise keeldu: igal inimesel on loomulik õigus maailmas liikuda ja igal pool vabalt toimida, kuid pole õigus kedagi teist enda alla allutada (Friedrich 1948: 47). See tähendab, et kuigi inimesi ei tohiks piirata maailmas liikumast, on riigid siiski olemas ja nende piire ei tohi vallutuse eesmärgil muuta. Tekib küsimus, et kui riikidel on erinevad seadused, siis kuidas ikkagi tagada, et nad ei rikuks rahvusvahelisi reegleid. Friedrich leiab, et erinevate riikide seadused ei saa üksteisega vastuollu minna, kui kõik põhinevad ühisel arusaamal vabadusest (Friedrich 1948: 42; 47-49). Omavahelises ühenduses on ikkagi riigid ning ühendus laieneb ka inimestele.

Kui riigid on siiski eraldiseisvad üksused, siis milline on riikide omavaheline suhtlus ning milline on föderatsiooni reglement riigisiseste asjade mõjutamise osas? Friedrich näeb ka siin Kanti teoorias segadust: seal pole kirjas seda, kuidas peaks föderatsioon või teised riigid sekkuma mõne riigi konstitutsiooni ja valitsuse tegevusse. Friedrich rõhutab problemaatilisust oma aja geopolitiiliste arengute analüüsis. Ta leiab, et Kant oleks heaks kiitnud inimeste fundamentaalsete õiguste ja vabaduste kaitse, kus föderatsioon võib võtta samme, et kaitsta inimesi imperialismi kuritegude ja vägivalda eest (Friedrich 1948: 48-49). Siin ilmneb Friedrichi teooria reaalne implikatsioon 20. sajandi süsteemis. Riigid ei tohi sekkuda üksteise tegevusse vägivaldselt või sooviga riike muuta, kuid neil on õigus kaitsta iniviidide õigusi.

3.4. Demokraatlik konstitutsionalism ÜROs

Eelpool kirjeldatud ideaalsituatsioon ÜRO-s ei kehti. Vabadus, mis on tagatud seadusega, ei ole ÜRO hartas olulisel kohal, sest ÜRO ei nõua, et kõik riigid, mis astuvad liitu, oleksid konstitutsioonilise korruga (Friedrich 1948: 159). ÜRO hartas on nõudmine sellele, et kõik riigid oleksid rahuarmastavad, kuid seda ei täpsustata ning ei mainita, mida tehakse riikidega, kus nii ei ole (ÜRO 1945: 49). Teiseks nõutakse, et kõik liituvad riigid peavad olema “vabad”, kuid seda ei laiendata sellele, et vabadus peaks tähendama eelnevalt kirjeldatud konstitutsioonilist ega demokraatlikku korda (Friedrich 1948: 59). See viib eelnevalt kirjeldatud ideoloogilise sõjani, mis takistab organisatsiooni eesmärkide täideviimist. Seda illustreerib ÜRO võimetus julgeolekualaseid tegevusi teha. Peaassambleel on õigus anda soovitusi, kuidas olukordi rahumeelselt läbi viia, kuid vaid Julgeolekunõukogul on õigus

rakendada kaitsemehhanisme (ÜRO 1945: 5; 7). Kuigi julgeolekunõukogu saab kaitsemehhanisme rakendada, ilmneb seal raskus, sest Julgeolekunõukogus olevate riikide vahel on tugev ideoloogiline konflikt, mis takistab nende tegemist ühises reglemendis. Friedrich leiab, et kuigi oma mõttelt läheneb ÜRO Kanti teooriale, ei ole seal riikidele õiged nõudmisi, mis tagaksid igavese rahu.

ÜRO-l ei ole seaduslikku võimekust tagada seda, et kõik riigid oleksid rahumeelsed ja inimeste vabadust austavad. Indiviidi küsimuses on lood pisut paremad: ÜRO harta rõhutab, kui oluline on, et iga inimene oleks maailmakorra liige (Friedrich 1948: 47). Samuti on ÜRO-s olemas inimõiguste kaitse, kuid probleem on selles, et selle kaitse tagamiseks pole loodud rahvusvahelist jurisdiktsiooni, millele alluks kogu maailm (Friedrich 1948: 49). See, kuidas harta on sõnastatud, jätab konfliktide korral käitumise lahtiseks. “Peaassamblee võib juhtida Julgeolekunõukogu tähelepanu olukordadele, mis võivad ohustada rahvusvahelist rahu ja julgeolekut,” (ÜRO 1945: 5). Friedrichi käsitlest tuleneb selge kriitika ÜRO põhimõtetele, kus ideed on küll õiges suunas, kuid rakendamiseks pole loodud piisavalt selgeid aluseid. Selle tõttu pole võimalik ka igavest rahu luua.

4. Järeldused Friedrichi „Vältimatu rahu“ põhjal

Neljas peatükk on Friedrichi teooria analüüs. Olles mõtestanud, mida tähendab vabadus ning kuidas see maailmakorras välja näeb, on töö viimane samm Friedrichi teooriat tõestada ning näidata võimalikke vastuargumente. Esimest alapeatükki raamistab küsimus, kuidas vabadus kui ülim taotlus saab tagada igavest rahu. Sellele vastamiseks analüüsin, mis muudatusi Friedrich ÜRO muutmiseks taotleb. Teine alapeatükk seab Friedrichi teooria 21. sajandi konteksti.

4.1. Friedrichi teooria analüüs vabaduse taotlusest lähtuvalt

Friedrich pakub alused, millele toetudes ei tohiks uusi sõdu tekkida. Friedrichi töö eesmärk oli näidata, et filosoofia inimajaloost on tihedalt vabadusega seotud ning kriitiline ratsionalism, mis selle vabaduse tõeliselt mõtestab, aitab lahendada ideoloogilisi konflikte (1948: 237) Seega ei saa uurida, kas Friedrichi teooria on rakendatav selle otseses mõttes. Peab tegema argumentide analüüsi, mille keskmeks on küsimus, kas ühtne arusaam vabadusest suudab tagada selle, et föderaalses maailmakorras püsiks igavene rahu.

Friedrichi käsitluses on ettepanek ÜROle: demokraatliku konstitutsionalismi tingimuse seadmine (1948: 41). See tähendab, et kõik riigid, kes on liidus, peaksid olema demokraatlikud ja konstitutsioonil põhinevad. Samas taotleb Friedrich, et igavese rahu tagamiseks peaksid föderatsioonis olema kõik maailma riigid (1948: 184). Siin ilmneb vasturääkivus, kus föderatsiooni loomisel on takistus, sest on määratud demokraatliku konstitutsionalismi tingimus kõikidele osa võtvatele riikidele. Vasturääkivusest tuleneb konstitutsionalismi utoopilisus: mis annab riikidele põhjuse föderatsiooniga liituda? Tingimus loob olukorra, kus föderatsiooniga liituvad riigid on teistest eraldatud, mis tähendab et n-ö teised riigid võivad ikka omavahel sõdu pidada või ka föderatsiooni rünnata, mille puhul peaks föderatsioon oma inimeste kaitseks sõjaliselt vastama. See viiks olukorrani, kus föderatsiooni loomine loob uue ideede konflikti, kus küll ühed on loomuõiguse traditsioonist Friedrichi ideaali läbi eraldatud, kuid teised ei ole. Kuigi olukord pole küll sama, mis 20. sajandil, kus kõik pooled on sõjakad, ei suuda siiski föderatsiooni loomine ise igavest rahu tagada.

Friedrichi vastus probleemile tuleneb Kanti ajaloo progressi tõlgendusest. Riigid jõuavad ühise arusaamani eeskätt inimeste kaudu: inimeste üldine tahe nõuab seaduse muutmist selliseks, kus

kõiki inimesi koheldakse vabadena (Friedrich 1948: 186). Mida see tähendab? Friedrich leiab, et Kanti inimese käsitlusele on sisse kirjutatud progress: inimesel on loomupärane lõppsiht, kuhu inimkond lõpuks paratamatult jõuab (Friedrich 1948: 55). See loomupärane lõppsiht on vabadusi austava ühise konstitutsiooni loomine (Friedrich 1948: 67). Vastus on teooria alustes. Ometi saame küsida, kas inimese progressi uskumine ei ole utoopiline? Küsimus on õigustatud, kuid Friedrichi eesmärk ei olnudki pakkuda selget plaani, mida tegema peaks. Ta pakkus käsitluse konstitutsioonilisest korrast, mille täitumise puhul on igavene rahu tagatud. Ta eeldab, et konstitutsionalistliku korra loovad kõik riigid koos, selle asemel, et luua "õigete" riikide ühendus (Friedrich 1948: 46). See tähendab, et eelnevalt kirjeldatud olukord ei vasta Friedrichi ideaalile.

Friedrichi argumentatsioon keskendub sellele, et Kanti teooria printsiibid on ainsad, mis suudavad tagada, et uusi sõdu ei teki. Kuid kas eksisteerib ka tingimusi, mis Friedrichi jaoks saaksid ideaalses situatsioonis samuti sõdu esile kutsuda? 20. sajandi kontekstis keskendub Friedrich just ideoloogilistele konfliktidele. Kuid kui loomuõigusest lahti öelda ja luua ühtne konstitutsiooniline kord, siis kas inimeste olukorras on midagi veel, mis võiks sõdu põhjustada? Üks tuntumaid kaasaegseid käsitlusi rahvusvaheliste suhete süsteemist on Barry Buzani ja Richard Little'i analüüs, kus nimetatud autorid toovad esile poliitika, majanduse, keskkonna ja kultuuri mõju rahvusvaheliste suhetele (2000). Nende jaoks oli oluline rõhutada, kuidas üks sfäär ei suuda kõiki rahvusvahelisi toiminguid seletada ning probleemiks on tihti see, et need, kes tähtsustavad poliitika ja võimu aspekti, unustavad ära majanduse, sest ka majandus saab olla riikidevahelise suhtluse alus (2000: 235-237). See tähendab, et isegi föderatsioonis, kus toimuvad majandussuhted ja tekivad erinevate elamistingimustega piirkonnad, on oht sõjaks olemas. Seda tunnistab ka Friedrich, kes tõdeb, et pelgalt Kantist ei piisa selleks, et keerukas maailmakorras rahu tagada ning mainib, et Marx ja Engels olid Kanti teooria täiustamisele lähemal kui keegi teine, sest lisasid sellele juurde klassiteadvuse ja tuum-perifeeria mõisted (Friedrich 1948: 214). Sellest ilmneb, et konfliktide analüüsimine ongi mitmetasandiline ning ühte lahendust maailmakorrale ei ole. Ometi on Friedrichi seatud eeldused lähtepunkt, millele peab toetuma, sest minu arvates suutis ta tõestada, kuidas vabaduse aluseks võtmine on oluline eeldus igale teooriale, mis taotleb rahu saavutamist.

Vabadus on oluline ja vajalik eeldus. Esiteks on vabaduse aluseks võtmine oluline, sest see välistab autoritaarsete riigikordade ülistamise. Seda selle kaudu, et autoritaarsed riigid, mis oma põhimõttelt ei toetu rahva tahtele, ei kohtle inimesi võimekatena iseenda eest otsuseid

tegema, mis tähendab, et nad ei kohtle inimesi eesmärgina iseendas. Seega lähevad autoritaarsed riigid oma olemuselt vastu vabaduse põhimõttele. Teiseks on vabadus oluline rahu tagamise aspektist, sest ükski riik ei saa vabaduse alusel õigustada enda riigi elanike sõtta saatmist – see piirab nende inimeste vabadust tegutseda, sest seab nende elu ohtu (Friedrich 1948: 12; 42). Olgugi, et rahu tagamisel on muid aspekte, on vabadus üheks aluseks. Nii näeme, et saab teoks Friedrichi eesmärk leida ühine alusprintsip, millele maailmakorda luua.

4.2. 21. sajand

Friedrich kirjeldab seda, millised on 20. sajandi konfliktide põhjused: ideoloogiate konflikt ja loomuõigusest tulenev sõjakus (1948: 69). Mida annab selline analüüs 21. sajandi konfliktide uurimiseks? Kas Friedrichi hüpoteesid kehtivad ning kas tema loodud lahendus annab aluse mõne konkreetse konflikti uurimiseks? Konkreetse näite analüüs aitab mõista ka Friedrichi teooriat laiapindsemalt. Minu uurimus algas sellest, et ÜRO ei ole suutnud ära hoida ega lõpetada 21. sajandil toimuvaid konflikte ning selle üks selgemaid näiteid on juba kaks aastat toimunud Vene-Ukraina sõda. Laiamahulise sõja alustamist on mitmel erinevatel viisidel käsitletud, kuid mina keskendun Hughesi (2023) välja pakutud viisidele ning paigutan need Friedrichi raamidesse. Hughes argumenteerib, et me peaksime pöörama rohkem tähelepanu otsustajate ideoloogiale ja väärtustele nende diskursust analüüsides (Hughes 2023: 440). Friedrich keskendub viitab samuti nii Stalini kui Hitleri erinevatele kõnedele, rõhutades, kuidas nemad kujundavadki ideoloogilist käitumist (Friedrich 1948: 5; 217). Analüüsin Ukraina sõda ideoloogiate konflikti ideest lähtuvalt ning näitan, kuidas loomuõiguse traditsioon väljendub Putini diskursuses.

Esmalt analüüsin ideoloogiate konflikti. Putin on ehitanud arusaama, mida iseloomustab Venemaa jõu ja läänevastasuse rõhutamine konfliktide õigustamiseks. Hughes toob välja, et Putin kasutab ortodokseid väärtusi, traditsiooni ja uskumusi, et kasvatada vene patriotismi ja ideed Vene maailmast ning see mõjutab nii sise- kui välispoliitikat (2013: 445). Putin viitab ka otseselt lääne ideoloogiale, mille mõjude vastu on igasugune kohustus võidelda (Hughes 2013: 451). See tähendab, et jätkuvalt rõhutatakse ideede sõjale: riikide või nende juhtide alusideed, mis on koondunud ideede süsteemiks, on üks põhjuseid, mille tõttu sõdu alustatakse. Venemaa erinevust muust maailmast just ideoloogia tasandil saab analüüsida põhjusena selle sõjaka käitumise osas.

Teine on sõjakuse traditsiooni ilmnemine ja sõja õigustamine õige maailmakorra saavutamise nimel. See ilmneb Putini kõnedest, kus riigipea toob välja, et kuna läänemaailm on neile kriisi tekitanud, ei jää muud üle kui rünnata. See omakorda viitab sellele, et Venemaa käitumine on Putini hinnangul ainuõige (Hughes 2013: 447). Järelikult leiab Putin, et rahu saavutamiseks ja kriisi vältimiseks peab Venemaa laienema ja vale ideoloogiaga riikide vastu sõda alustama. Siin on ilmne, et sõda õigustatakse suurema eesmärgi nimel. Lisaks toob Hughes välja Putini idee Venemaast kui maailma hegemoonist, kus Putini eesmärk on rahvusvaheline süsteem ümber pöörata (2013: 450). Ühtse maailmavalitsuse saavutamine ühe riigi ideoloogia alusel on juba 20. sajandi konfliktide aluseks (Friedrich 1948: 21). 20. sajandi konfliktid toimusid samuti ÜRO raamistikus, kus eelnevalt kirjeldatud põhjustel puudus föderatsiooniline kord, mis põhineks demokraatlikul konstitutsioonil. Sama näeme tänapäeval, kus suveräänse riigi toimimist rahvusvahelisel tasandil, ei saa seadusandlik kord kuidagi kontrollida. Kuigi maailmakord on palju muutunud ning minu töö eesmärk ei ole Ukraina sõja analüüsimine, jäävad kindlasti paljud nüansid märkimata. Siiski näeme ka akadeemilistes kirjutistes, et Friedrichi loodud teooria on 21. sajandil rakendatav.

Sõda on kestnud üle kahe aasta, kuid ÜRO ei ole sõja peatamiseks ja inimelude kaitseks midagi suurt teha saanud. Kui Friedrich analüüsis ÜROd, tegi ta seda puhtalt hartat ja aluseid analüüsid. Kas tema analüüsi ÜRO miinustest saab laiendada ka praktilisele juhtumile? ÜRO suuremateks miinusteks on see, et liikmesriigid ei pea olema demokraatliku konstitutsioonilise korraga ning puudub ühene seadusandlus, mille alusel riike vastutusele võtta (Friedrich 1948: 158). See, kas demokraatliku konstitutsioonilise tingimus on oluline, analüüsisin juba eelmises alapeatükis, kuid saame Friedrichi teooria kohaselt väita, et Venemaa ei vasta demokraatlikule korraldusele ning see on suureks mõjuriks sellele, et Ukrainas sõda toimub. See ilmneb tingimusest, et demokraatlik riigikord arvestab rahva üldise tahtega ühise konstitutsiooni loomisel ning seda mehhanismi Venemaal ei näe. Teine tingimus on veelgi asjakohasem, sest ÜRO võttis vastu resolutsiooni, kus tunnistati, et Venemaa on sõjas süüdi (General Assembly 2022). Olgugi, et see otsus langetati, ei ole ÜRO Ukrainasse abivägesid saatnud või sõja lõpetamisele aktiivselt sekkunud (United Nations 2024). Ukraina sõja põhjuste ja selle peatamise raskuste analüüs avardab Friedrichi teooriat ja tema mõistmist, sest ta leidis ÜRO alusprintsiipides puudused, mis takistavad rahu tagamist. ÜRO ei takista autoritaarsete režiimide tegutsemist ega esita ühise konstitutsionalistliku korra nõuet. Näeme maailmakorda, kus need tingimused pole täidetud ja saame selgelt viidata, et need tingimused on oluline aspekt reaalsete konfliktide analüüsis.

Kokkuvõte

Antud töö uurimisprobleem oli konstitutsioonilise demokraatia idee kirjeldamine ja korrapärestamine Friedrichi analüüsist lähtuvalt. Töö hüpotees oli, et Friedrichi “Vältimatu rahu” eesmärk on luua arusaam inimese välisest vabadusest ning näidata, kuidas selline arusaam suudab tagada igavese rahu loomist rahvusvahelisel tasandil. Uurimuse keskmine küsimus oli, kuidas rakendas Friedrich Immanuel Kanti igavese rahu teooriat ÜROle. Selle mõtestamiseks olid alaküsimused. See, millised on 20. sajandi poliitilised nõrkuskohad, leidis vastuse ÜRO analüüsis, kus Friedrich rõhutas sõjakuse ja suveräänsuse probleemi olemusele. Teine küsimus, miks need nõrkused on kujunenud, sai vastuse loomuõiguse traditsiooni avamise käigus, kus loomuõiguse aluseks on arusaam, et suveräänne riik on peamine rahvusvaheline toimija. Kolmas alaküsimus, kuidas lahendab Friedrich 20. sajandi olukorra konstitutsionalismi raames, sai vastuse Kanti käsitluses, millest Friedrich tuletab, et vabadus on ülim hüve, mida saab tagada vaid ülemaailmse konstitutsionalistliku demokraatliku korra abil. Ülemaailmseks korraks pakub sealjuures Friedrich föderatsiooni. Keskse küsimuse vastus ilmneb töö analüüsi teel, seda pidevalt avades.

Hüpotees, et Friedrich taotleb üheselt mõistetavat arusaama vabadusest, mis oleks nii rahvusvahelise kui siseriikliku poliitilise käitumise aluseks, sai töös kinnituse. Friedrich näitab, et inimesed uskusid peale teist maailmasõda, et järgmine sõda on samuti tulemas ning põhjendab seda ÜROs olevate sisemiste vastuoludega (Friedrich 1948: 3; 44). Sellest järeldub, et ÜRO ise on samuti ideoloogiline toimija, kus on peamisel kohal loomuõigus, mille abil õigustatakse sõdade pidamist. Kui Friedrichi taotlus on leida viis, kuidas tagada igavest rahu, läheb ÜRO tegevus ja ideoloogia selle eesmärgiga selgelt vastuollu. Edasi tahab Friedrich leida viisi, kuidas luua maailmakord, kus ei oleks sõdu ning teeb seda kasutades Immanuel Kanti teooriat (Friedrich 1948: XI; 41). Võtmesõna selles lahenduses on vabadus, sest ka rahu on vajalik selleks, et täita inimese kõrgeimat vormi: vabadust seaduse all (1948: 58). Uurimistöös tuli välja Friedrichi eesmärk: siduda maailmakord lahti loomuõiguse traditsioonist selleks, et panna alus inimvabaduse ühisele mõistmisele. Samuti eemaldada sõdade tekkimise põhjuse. Uurimust avasin veel 21. sajandi kontekstis, et näidata enam, kuidas Friedrichi teooria on üles ehitatud. Näidete analüüsimisest selgus, et Friedrichi teoorial on puudusi, mida ta ka ise tunnistab (1948: 214). Kuid on selge, et tema töö eesmärk oli luua eeldused, mille põhjal luua maailmakorda, kus valitseks vabadus, mille tagavad demokraatlikult loodud seadused.

Töö on aktuaalne, sest ÜRO loomisaegsed otsused mõjutavad ka 21. sajandi poliitilist maastikku. Seda, kuidas käitume konfliktide ja sõdade olukorras. Käimas on mitmeid konflikte, kuid töös keskendusin Vene-Ukraina sõjale, sest see puudutab meie regiooni kõige valusamalt. Friedrichi teooria ning see kuidas ta analüüsib 20. sajandi poliitikat annab vahendid ÜRO uurimiseks, et sealseid probleeme laiemalt mõista. Paralleel 20. sajandi ideede konflikt ilmneb selgelt tänapäevase Venemaa diskursust analüüsides. Siiski säilib küsimus: kuidas ületada loomuõigusest pärit traditsioon, kus peamine toimija rahvusvahelisel tasandil on suveräänne riik? Kuidas jõuame maailmakorraldani, mida Friedrich kirjeldas?

Kasutatud kirjandus

1. Armstrong, A. C. 1931. "Kant's Philosophy of Peace and War" *The Journal of Philosophy* 28(8): 197–204
2. Buzan, Barry; Little, Richard. 2000. "International Systems in World History: Remaking the Study of International Relations" Oxford: Oxford University Press
3. Chauhan; Yamini. 2013. "Cordell Hull" *Britannica*
<https://www.britannica.com/biography/Cordell-Hull/additional-info#history> (viimati kasutatud 05.05.2024)
4. Demenchenonock, Edward. 2007. "From a state of war to perpetual peace" *The American Journal of Economics and Sociology* 66(1): 25-48
5. Friedrich, Carl Joachim. 1948. „Inevitable Peace“. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts
5. General Assembly. 2022. "Resolution adopted by the General Assembly on 12 October 2022"
<https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n22/630/66/pdf/n2263066.pdf?token=FjxRHxRPknj41T9gfp&fe=true>
6. Habermas, Jürgen; Rehg, William. 2001. "Constitutional Democracy: A Paradoxical Union of Contradictory Principles?" *Political Theory* 29(6): 766-781
8. Hughes, Neil. 2023. "Mearsheimer, Putin, ideology, and the war in Ukraine: A political discourse analysis" *Journal of Language and Politics* 22(4): 438–45
9. Johnathan O'Neill (2009) "Carl J. Friedrich's Legacy: Understanding Constitutionalism as a Political System" *The European Legacy* 14(3): 283-300
10. Kant, Immanuel. 1970. "Kant's political writings". Reiss, Hans (toim.) Cambridge: *Cambridge University Press*
11. Kant, Immanuel. (1783) 1982. "Prolegomena". Saar, J. (tõlk). Tallinn: *Eesti Raamat*
12. Kant, Immanuel. 1993. "Groundwork of the Metaphysics of Morals". Ellington, James W. (tõlk). Cambridge: *Hackett*
13. Mazower, Mark. 2009. "No enchanted palace: the end of empire and the ideological origins of the United Nations" *Princeton University press*. Princeton
14. Nabulsi, Karma; Hazareesingh, Sudhir. 2008. "Using archival sources to theorize about politics" New York: *Oxford University Press*: 150-170
15. Neilson, Francis. 1949. "Kant's Law of Freedom" *The American Journal of Economics and Sociology* 8(2): 133-143.

16. Rauber, Jochen. 2009. "The United Nations – a Kantian Dream Come True? Philosophical Perspectives On The Constitutional Legitimacy Of The World Organisation" *Hanse Law Review* 5(1): 49-76
17. Rousseau, Jean-Jacques. 2008. „Arutlus inimeste ebavõrdsuse päritolust ja põhjustest“ Lepikult, M (tõlk.), *Akadeemia* 9: 2075-2104
18. Rostbøll, Christian F. 2016. "Kant, Freedom as Independence, and Democracy" *The Journal of Politics* 78(3): 792-805
19. Röseler, R. O. 1947. "Kant's Theory of Freedom as an Ethical Postulate" *Monatshefte* 39(5): 322-334.
20. Sigmund, Paul. 1979. "Carl Friedrich's Contribution to the Theory of Constitutionalism Comparative Government" *Nomos* 20: 32-43
21. Skinner, Quentin. 1969. "Meaning and understanding in the history of ideas". *History and Theory* 8(1): 3-53
22. Straumann, Benjamin. 2009. "Is Modern Liberty Ancient? Roman Remedies and Natural Rights in Hugo Grotius's Early Works on Natural Law". *Law and History Review* 27(1): 55-85
24. Therien, Jean-Philippe. 2015. "The United Nations ideology: from ideas to global policies". *Journal of Political Ideologies* 20(3): 221-243
25. United Nations. 1945. "Charter of The United Nations and Statue of the International Court of Justice" San Francisco
26. United Nations. 2024. "Defending Military Aid to Ukraine, Western Countries in Security Council Reject Russian Federation's Claim Such Support Is Turning Kyiv into Terrorist State" <https://press.un.org/en/2024/sc15659.doc.htm> (viimati kasutatud 05.05.2024)
27. Wilson, Woodrow. 1918. "President Woodrow Wilson's 14 Points" *National Archives* <https://www.archives.gov/milestone-documents/president-woodrow-wilsons-14-points> (viimati kasutatud 04.05 2024)

Mina, Ruth Sisask, (isikukood: 60208312735) annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda

loodud teose

„Demokraatlik konstitutsionalism rahvusvahelistes suhetes: Carl Joachim Friedrichi analüüs Immanuel Kanti rahuteooriast ja ÜRO alustest“, mille juhendaja on Eva Piirimäe,

- reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- üldsusele kättesaadavaks tegemiseks ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
- kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.